

Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ११२ ग-१

E-179

Title अभिज्ञानशाकुन्तलम्

Author कालिदासः

Extent ईद पत्र Age स. १२८६

Subject नाटक

NO ११२ ग-१ पत्र
१२-६३१

ॐ

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥
सर्वभूतहितं कुरु ॥ श्रीगुरुदेवाय नमः ॥
सर्वभूतहितं कुरु ॥ श्रीगुरुदेवाय नमः ॥
सर्वभूतहितं कुरु ॥ श्रीगुरुदेवाय नमः ॥
सर्वभूतहितं कुरु ॥ श्रीगुरुदेवाय नमः ॥
सर्वभूतहितं कुरु ॥ श्रीगुरुदेवाय नमः ॥
सर्वभूतहितं कुरु ॥ श्रीगुरुदेवाय नमः ॥
सर्वभूतहितं कुरु ॥ श्रीगुरुदेवाय नमः ॥
सर्वभूतहितं कुरु ॥ श्रीगुरुदेवाय नमः ॥
सर्वभूतहितं कुरु ॥ श्रीगुरुदेवाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

चक्र

शकु. २० मय्यरेवेस्त्वमपि कुसुमवाराणां मरिचकरोवि परिक्रम्य
२० कनुरवलुसंस्थिते कर्मणि सदस्ये रनुज्ञानः प्रम
२० क्तान्मात्रमानं विनोदयामि निश्चया किं नुरवलुमे
प्रियादर्शितान्त्रकृते शरारामन्यत्र यावदनामन्ति
व्यामि सूर्यमवलोक्य इमामुद्यानपवेलाप्राये।
रातनावलयवत्स्मालिनीतीरे सुससरीजना।
शकुंतलागमयति तत्रैवतावद्गच्छामि परिक्रम्य
संस्थं शंखपयित्वा म्रहो प्रवान् सुमगोय मुद्दृष्टः
शक्यमरे विंदस्व रमिः करवाही मालिनीतरंगा
रागां म्रगैरनंगतमैरविलमालिङ्गि नुं पवनः परि
क्रम्यावलोक्य च अस्मिन्वेतसपरिदिग्गेलना

भूमे संनिहितयाशकुंनलया भविन्नव्यं तस्याहि अमु
 न्नता पुरस्तादवगाठा जघनरोरवात्पश्चात् द्वारे स्थिता
 दुसिकते पदपंक्तिर्दृश्यते भित्तिवा यावद्विदपान्तरे
 रत्नावलोकया मिथरिक्तम्यत्तथा कृत्वा अथेल
 वंते न निर्वसिगं एषामे मनोरथप्रियत्तमा सङ्कुस
 मास्तसंगां धिलापदुमधि शयाना सरवीभ्याम
 न्वास्यते भवतुम्प्रोस्याम्या संविद्युं भवति नानि
 विलोकयन् स्थितः ततः द्रविशानियथोक्तव्यापारा
 सह सरवीभ्यां शकुंनला सरव्योऽपवीजयतः इत्या
 स उदले प्रविष्टः हस्त्रादिदेगालिरगि यत्तवाद्ये शकुं
 किम्भी अग्रं नीमं सही उभयौ विधादनाटयित्वा प

शकुन्त०

२१

२१

रस्यरमवलोकयन्तः राज्ञा वलवदस्वस्थशरीरा
शकुन्तलादुच्यते तत्र किमयमात्रपदोद्यः स्या
न उतयथा मेमनसि कर्तने विचिन्त्यन्त्यवद्व
नसंदेहे सत्कन्यस्तो प्रीतिं शिथिलितं मृगालोकाव
लयां प्रियायाः सावाधं किमपि कामनीयं वञ्चि
दं समः स्नायः कामं मनसि जनितव्यप्रसरे
तनुग्रीवस्येवं सुभगमदपि राई युवानीयु प्रियं
जन्तानि कुं साहिअगास्त एनस्सराएगसि रागेष्ट
मदं सरागेदेअरहिअयजुहसुअविअसउदला
किं रागुरवुनेरां शिगिनिगोअअंआदिक्कोभवि अ
नंसाहिममविडदिसीअसकोहिअअस्सहानुपुथिस्सं

सम्पन्नं प्रकाशं सहिष्यं हि दत्तासि किं पिबति
 मंत्रवुदेसंदावो शकुं श्वर्द्धिनपुष्प प्राय्यासुदस्यह
 लाकिवक्तुकामासि अना हलासउदलेम्रगात्त
 सारवुवम्रम्ररागदस्समुत्तंतस्स किं तुजादि
 सीशदिहासतिवंधेसुका मम्रमाशगवांम्रवत्त
 सुगीम्रदिनादिसिंदेहेकवामिकहेहि किंम
 मिन्नंदेसदावो किम्रांरवुपरमत्तदोम्रजासीम्र
 म्रगांरंभोपडिम्रास्स राजा अनसूयामप्यनु
 गन्नोमदीयस्सर्कः नहिस्वामिप्रायेरागमेदप्रति
 शकुं. आत्मगतं वलिम्रखुमेम्रहिगिनिवेसोदा
 शिंापिसहसाएदरांनशकुंरागोमिसिगेदिउं प्रियं

कुं=

शकुंतल
२२

२२

सहिस्रद्वयसाभरागादिकिञ्चनसरोम्भ्रातं कंडुपेकव
सिम्भरागादिक्कहंपडिहीक्कसेक्कलेहिंकेवलंलांवा
समईछक्काभुमंराभुंचादि राजा अविनय्यमा
हप्रियंवदातथाहितामत्तामकपोलमातनमुरः का
ठित्यमुक्तस्तनंमध्यः क्कातनरः प्रकामविनतावं
मौछविः पांडुरा शोच्याचप्रियदर्शनाचमद्वत्कि
देयभालद्वयतेपन्नारागामिवशोयरोनमरुतास्थ
ष्टासन्नामाधवी शकुंतला प्रकाशं सहिकस्त
वाभ्रासस्मकहइस्तंक्काभ्रासइत्तिक्कादाशिंवांम
विस्मं उभक्कादीएवखुणिध्वं धो सिराणिज्जरासं
विभमंहिदुःस्वसकृवेक्काशाहोदि राजा पृष्टुजनि

न समदुःखसुखेन बालातेयं न वदयति मतो गता ।
 माधि हेतुं दृष्टो विवृत्य बहुरूप्य नया स हृत्समत्रा ।
 तरे श्रवणा कातरतां गतोस्मि शकुंतला सहिजो
 व्यहृदि मम दुःसरापहं ह्यहो सो न वो रराग किं व
 दास एसी न दोषारहिन्न न गदे रा म्महिला सेवा
 एतदवष्टयासि सेवुता राजा सहर्षं प्रुतं श्रोता ।
 व्यंस्मर एव न्याय हेतुं निर्वीपायिना स एव मे जातः
 दिवस इवाह्नि श्यामस्तपान्थये जीवित लोकस्य श
 कुंतला तं जदिवो म्मरागु मंदत ह बहुरज हतस्सरा
 सिरा म्मरागु कं पणि जुा होमि म्मसमहा म्मवत्ससिं ।
 ५० चहमे तिलोदम्न राजा संशय छेदिव चतं शिवं ।

शकुंत.
२४

२५

विकर्षीन्द्रादि प्रियं तेन हिम्नन्नरोगोऽवस्मात्स
पुञ्चचिन्तेहिदावकिं वितस्मिन्नपदवधरां शकुं
तलाचिन्तेमिन्नपहन्नावहीरराभीरुञ्चपुंरोग
वेवइमेहिम्नं राजा अयंसतेनिष्ठुतिसंगमो
त्तुकोपिशावसभीरुयतोवधीररा लभेत्
वाप्राप्यायितानवगमिष्यमिष्यादुषः कथमे
स्मिन्नोभवेत् सख्यो अन्नगुणावसासिारिस
कोदाणिंसरीराराच्चापशनिञ्जसारदिञ्जोसिगी
पुञ्जरावारेदि शकुं सस्मिन्नगिण्डइदादाणि
मि उषविद्याचिन्तयानि राजास्थानेखबुविस्म
नानिमेवेराचदुवा प्रियामवलो कयागमि

नो=

उन्नमिनेकश्रुतनमाननमस्याः पदानिरुच
 यन्त्याः कंटकिनेन प्रथयति मय्यनुरागं कपो
 लेन शकुं. हलाचिंतिममलगीद्वत्तु शाकुसंशिता
 हिदासी उरगले हरगसा हरगारिणा प्रियं इमारिसं
 सुउदरसु उमारेणालिरागीपनेयाह हिं गिरिखन
 वरां करोहि शकुं नला यथेनं रूपयित्वा
 हलासु उरुदारीं संगदत्तं रावेति उमे अवहि
 दह्म शकुं. वाचयति बुद्ध्या रात्रारोहि अत्रम
 म उरगकामो दिवा विरमिभि. रिगि किवनवे इवा
 लिम्रतु इव नमराग रह इमं गी इ राजा सहसा
 पस्तन्य तपति ननु गात्रिमदन्तत्त्वामनिशं मां

शकुंतलः

२५

२५

पुनर्देहन्त्येव ग्लपयन्नियथाशाशांकं न नृप्या
हिङ्गामुद्धृतीदिवसः सर्वो महर्षिः सा अदंश
विलवितागोमरागोरहस्म शकुंतला अभ्युप्या
वमिच्छति राजा अलमलमायासेन संदृष्टुं
समशयनान्या अल्लानविसभगसुरभगिणा गु
रुपरितापानि तन्नेगात्रावायुपचारमर्हति अन
इदोसिलाम्रलेकुदेसंम्रलं वारीअडुव्अस्सो
राजा उपविशति शकुंतलासल्लुगानिच्छति
अप्यं डुव्वागपिवाअस्मास्माराहता उपपञ्चकवा
सहीसमोहोमंअवाकनवादिगीकरेदि राजा
मदुनैतत्परिहार्यं विवस्मिन्ननुत्तमनुतापं

जनयति प्रियं आवस्यस्मविसम्प्रासिरोगेतिह
 रोगारम्भाहोद्वृत्तिरसौबोधमो राजा नास्मान्तरं
 प्रियेतेरागहृदयगोपिअसही नुमेडुहिसिअरम
 अवतन्तरमअवदामअरोगाराम्प्राविदा ताम्
 रुहसिअवववतीएजीविदंसेअद्विलंविडं राजा
 अद्रुसाधाररागयप्ररायः सर्वयानुगृहीतो
 स्मि शकुं प्रियंवदामव लोकहृत्ताकिंअनेड
 रविररुपजुसुअसराएसिरागोडवरोह्मण राजा
 अदमतन्यपवायसामन्यप्याहृदयसन्निहिते
 हृदयमम यदिसमर्थयसेमदिरेक्षारोगमदनवा
 राहस्मिहतः पुनः अन वअस्मवड्वह्लाहारा
 तो

शकुंतलः

२६

२८

आरोग्यस्य गतिरिति जहुरोगपि सही बंधुजरासो
आरोग्यजारा होइत हणीव हेहि राजा अद्वै किंवा
हुता परिग्रहवहुचे पिदे प्राणी देखे कुलस्य मे ससुता
इव सनौ चोवी सरवी च युवयो रियं उमे रीगुदा
मह प्रियंवदा सहसि ज्ञेयं अरास्तु एजह ए सो
उदोदिसा दिदीउस्सुउं मिअपो दमो माद संअसे
सादि एहि सजो एमरा प्रस्थिते शकुल्ला असुर
रा म्हि अरागदरा वो अरा अष्टदु उमे पुहुवी एजो
तररा सो नुरु समीपे वददु निष्क्रान्ते शकुतला
कहगद एव राजा अलमलमा वगेन नन्वयमा
रा धादिना जनस्तव समीपे वर्जने किंशीतलेः

मु=

५३
 ५५
 क्रमविनोदिभिरार्दुवान्मासंचारयामिनल्लिनी
 दलनालवृत्ते अंकोनिधायकरभोरुयथास्वरवं
 तेसबाह्यामिचरणावुत्तपद्मनाम्नौ शकुं सामा
 गारणीयेसुअन्तारांअवराहइत्स उथायगंनुमि
 छति राजा सुंदरिअनिर्वारोगोदिवसः ३यंचते
 समवस्थाइत्तइत्यकुसुमशयनंनल्लिनीदलकल्पि
 तंस्तनाचरणां कथ्यमात्तपेगामिष्यसिपरिवाद्यापे
 लैवैरंगैः कलदेनांनिवर्तयन्ति शकुं. पौरवरकर
 आविराभममन्त्रासंज्ञाविशालुअन्तरांगोपह
 वामि राजा भीरु चलेगुरुजनभयेतदुद्धृतेवि
 दिनधर्मनित्रमवाप्तनवदो धंग्रहिष्यतिकुलपतिः

शकुं.

२७

२७

अपिच गांधर्वराविवाहेन च द्वोरजार्थिकन्या
काः श्रूयन्ते यमिरागीनास्ताः पित्रभिश्चाभितंदि
ताः शकुं. मुंचदावमंभुं विसहिअरांअराग
मरादसं राजा भवत्तमोक्ष्यामि शकुं. कुदा
राजा अपरिहृत्तकोमलस्यतावत्तकुसुमस्येव
नवस्यषटपदेन अघरस्यपियासतामयानेस
दयसंदारिगृह्यतेरसोस्यमुरवमस्याः समुच्चायि
तुमिच्छन्ति शकुं. नलापरिहरन्तिनाघेत नेपथ्ये
चक्रवाकवह्नेःआमन्तेहिसहअरंडुवदिअर
अरागी शकुं. ससंभ्रमंपोरवअसंसचंममशरीर
वृत्तंनोवलंभाअम्वतुसौदमीइदोए वच्चाअच्छदि
गो

तमी=

दावविडवंनरिदोहोहि राजा तप्यात्मानमा
वृत्त्यनिकृति तनः प्रविशति पात्रहस्तगोत्र
मीसख्योचइदो इदो अङ्गागोमैसी गोमैतं शकु ६=
तलामुपेन्यजादे अवि लडुसंदावाइदे अङ्गाइ
शकुंत अलिमेविसेसी नोनमी समिरागद्वी
दाएगोरिगरा वाधं एव देशरीरं भविस्सदि शिरसि
शकुतलामभ्युदयवच्छं परिगादो दिक्कहोएहिउडा
जएवगछहप्रस्थिताः शकुतला आत्मगतं
हिक्कअपठमं एव सउहो वरादे मनो रहे कस्मिन्
वनमुंचासि सारणुसअविहडि अस्सकाहदसपददा
वापदान्ते स्थित्वा प्रकाशं लदावल असंदावहार

शकुंत०

२८

28

अमामंत एनुमंभुर्धुविपरिभोम्राभ्रदुःखेननिष्क्रां
ताशकुंतलासहेतराभिः राज्ञा पूर्वस्यानसुयेत्य
सनिष्ठासंज्जहोविद्वन्त्यःप्रापिन्नार्थसिद्धयः
मयाहि मरुतंगुलिसंवृताधरोसुप्रनिषेधादरा
विल्लवाभिरामं मुखमंसविवन्तिपद्मलाह्याःका
ग्रामधुन्नमिन्नंतुविन्नन् कानुरबलुसंश्रान्तिगच्छा
मि अथवाइहैवप्रियाभुक्तमुक्तैलनावलयेमुह
तंस्थ्यास्यामि सर्वतोवलोक नस्यापुष्यमयाश
रीरलुलिनाशय्याशिलायामियंक्लान्तोमन्मथ
लेखल्यनलिनीपत्रलसैवैरिनिः हस्ताद्भुमि
दंविताभरगामित्यासद्भुमानेह्वरागनिगन्तुसह

मानवेतसगृहाष्टकोमिष्टन्यादपि आकाशे
 राजन् सायं तेनेसवनकर्मशीसंप्रवृत्तेवेदिहु
 ताशानवतीयरिः प्रयत्ताः छायाश्चरानिवरुध
 मयमादधानाः संध्यापयोदकविशाः पिशिता
 शनानां राजा अयमयमागच्छामि शनीनिष्का
 नैशकुंतलायां नृतीयोः कः नृनः प्रविशतः
 कुसुमावचयमभितपंत्योसरव्यो अतस्तथा हला
 पित्रवदेजइविगंधवेराविवारुविहिरागिगिबुत्त
 कल्लारागसडवलाअराहहवभर्तुगामिरगीसंवृते
 तिगिगिदंमेहिअमंतहविगतिअचिंतगिगिगिप्रिय
 कहंविअमनअनुसोराएसीइदिपरिसमाविअइ

शकुंतल

२६

२१

अस्मिहिं विसृजिदोऽप्यरागोरात्रं यच्चिसिम्भ्रं
ते उरसमागदोऽदोगंदं कुतं नं सुमरदिवसावेति
प्रियं विसृजिदोऽप्यरागोरात्रं यच्चिसिम्भ्रं
रागविरोहितागं हिं नो दादाणि इंदं कुतं नं सुमर
अरागं अरागो किपडिवडिस्मटिनि अत तह अहं
देववामित्तह नं स्म अरागं मंदं भवे प्रयवदा ० कहं
विम्भ्र अत ० गुरागवदेकस्म अरागं वादणिम्भ्रं
अरागं वादपटमो संकप्यो तं जदिदेव एव सपादे
दिरागं अरागं अरागं किदध्यो गुरु अरागं प्रियं १
व्यसाज्जनं विलोक्य सहि अरागं इदा इव लिकम्भ्र
पुतनां इकुलमाइ अत रांसही एस उंदसा एसो ।

हगादेवम्रात्रावृणाम्राप्रियं जुहुइतदेवकर्मरभो
 ने नेपथ्ये अथमेहंभोः अन करांदित्वासहिअ
 दिहीरांगविअरिगवेदिदंप्रियं रांडुइजसंरिगहिदा
 सडंदला आत्मगानं अजुंवरगहिअएराअसगि
 हिदा अन होडुअलंएनएहिंकुसमेहिं प्रस्थिते
 नेपथ्येआःअतिथिपरिभाषाते विचित्रयंती
 यमनन्यमातसातपोधनैवन्मिनमासुधस्थितं
 सारिख्यनिन्वानसवोधिनीपिसनूकप्याप्रमत्ताः
 प्रथमंकृतामिव प्रियं हद्दीहद्दी आथिअएव
 संकुनं कसिंपियं आरुहेअवरद्दाससहिअआ तापिश
 सडंदला पुनर्विलोका राहुजसिंकसिंविएसो

द्वेताप

शकुंतल

३०

गां

38

उवासोसुलहकावोमहेसी नहसविअवेअचलुष्क
लडवाराएगईएयडिगिावुत्तो कोअसोहुदवहादो।
दहिडुं प हविस्सदि अन्न गच्छ पादेसुपरागमिअरिा
वत्तेहिज्जावअहम्मग्घोदअकप्येमि प्रियं नरुइ।
निनिष्क्रान्ता अन्नपदान्नरसवलिनंनिरूप्य अम्मो
आवअरववलि दाएगईएयव्वइममअगाहत्तादो
पुष्कभाअरां पुष्पोच्चयंरूपयानि प्रविश्य प्रियं
वदासहिपकिदिवक्कोसोवक्कससअरागुराअं पडिगेएहे
दि किविउरागससगुक्कोसोकिदोअन्न सस्मिन्नंत
स्सिंवहुएदंवि कहोहि प्रियं जदाराणावन्तिडुंराअ
एदि नदाविस्मविदेमएभअवंपटमंतिपेकिवअ

अविस्मदत्तवच्यहावस्सडुहिडजरास्सभम्वदा
 एवोअवराहोमरिसिद्वोत्ति अ तदोन्नदो प्रियं
 तदामेवअराअस्माहामाविडुंरागरुहदि किं डुअ
 हिस्मागाभरगादंसगेरासावो शिवनिस्सा
 दिनिमंत्तअंनोसअंअंतलिहिदो अत सचंदो।
 रिगंसमस्सासिडुं अत्तिनेवगराएसिरागसय।
 हिदेरासरगागमहे अकिदं अंगुलीअअंसमसागी
 अल्लिसअंपिरादं नसिंसाहीरागेवाअसडंद्वा
 भविस्मादि प्रियंसहिहदेवकजंदावलिहिदो।
 विअपिअसहीभर्तुगदाएचिंजा अन्नरागांधिगा
 एसाविभावेदिकिडराअअंतुअ अत पिअ

शिवनेत्र परिक्रामतः प्रियं. विळिंक्स. सहिपेरखदाववा वाह ल्येप
 हिदवअसा ५३

शकुंत. वदेदुवेरां एवरागोमुहे एसोवुत्तंतोविदुदुराकिवव
 ३१ वारवुयकिदिपेलवापिअसहीप्रियं कोदाणिंउराहो
 ३१ दएरागोमालिअसिंचेदिनिष्कांते विष्कुंभकः
 ततःप्रविशानिस्समाहितः शिष्यः शिष्यः वे
 लोपलक्षरागार्थमादिष्टोस्मिन्नभवत्ताप्रवासा
 मुपावृत्तेनकाश्यपेन प्रकाशनिर्गतस्त्रावदालो
 कयामिकियदवसिष्टंरजन्याइनियरिक्रम्याव
 लोकचहंतप्रभातं तप्याहि यान्येकजोस्ताशि
 स्वरपतिरोयधीनामाविःकुमाररागुरःसरण
 कजोर्कः तेजोव्यस्ययगयद्वास्मनोदयाभ्यांत्वे
 कोनियम्यनइवात्मदशांतरेषु अपिच संतर्हि

वा= शशितिसैवकुतुहलीमेदुष्टिनन्दयतिसंस्मरणी
 यशोभा इष्टप्रभासजनिनान्यवलाजनस्यदुःखा स्वा=
 तिनूनमतिमात्रसुदुःसहानि प्रविश्यापटाक्षेपे
 रागनसूया अत जहद्विरागामविसम्भयपरम्पुह
 स्सविजरास्सएदंनविदिदं जहविजरेणारस्मास
 उदलाएम्भराजुम्भारप्ररिते शिष्यः यमदुपत दं=
 स्थितां होमवेलांगुरवेनिदयामि निष्क्रान्तः
 अत पडिबुद्धाविकिंकरिस्सं रावेदुइदसुवि
 णिअकरणिजुसुहृष्टयम्भाम्भयसरानिकामोदा
 णिाकामोहोड जेराअसम्भयसंघेजरोसुसहिअ
 आसहीपदंकारिदाअहवाडुद्वासकोवोपसोपिअ

स

शकुंत. रेदिअसमहाकहंसो स एसी नारिसारिगमंनिअ

३२ एनिअससकालससलैहमनंविगगविसडुएटि

नइदोअहिसमगाअंगुलीअअंतेविसडुअम दुः

३२ खशीलेनवस्मिजरोकोअअंछराणीअडुरांस

हिगामीदोसोनिववसिदाविगापारेमिपवासप

डिगिगुनससनाकंदसवस्मअसंनयपरिगमिं

आवसससंनसउंदलाविगविदिदु इत्थंगाअअमे

हिंकिंकरगिगुं प्रविप्रयप्रियेवदा सहर्षं स

हितुवरनर्वरसउंदलाएपत्तरागकोडुआणीवेत्ति

डुं अत सहिकहंएदं प्रियं सरगाहिदाणिंसह

सईदयुधिआसउंदलासआसंगदकि अत न

ने श्रियं दावएदं न ज्ञावराह मुहिरिसजिन्म
 स्रिन्नादकस्सवेराएचंअस्सिदिदं दिदिन्नाधु
 माडलिददिद्विरोविज्जमारास्सपावएचंअ
 इदीपडिदा वछेसुसिस्सपरिदिसाविज्जविज्जा
 असोअरिाज्ञासंवुत्ता अज्जाएवउत्तेपडिरकिवदं
 नुमंभत्तरागोस्सअसंविस्सज्जेमिनि अनसूया
 अहकेरासूइदोनादकस्सवस्सवुत्तंनो प्रियंव
 दा अगिसररांपविदुत्सपुसिरंविवागछंदोम
 इएव आएअन सविस्मयंकहेहि प्रियंसेस्कु
 तमाश्रित्युत्थंनेताहितंनेज्जोदधानाभूतयेभु
 वः अवेहितनयांअस्सन्नग्निगभंशमीमिव अन

आ

शकुंतलः

३३

33

प्रियंवदामाश्चिष्यसहिपिम्भंमेकिंदु अज्ञाएवस
उंदलारिणि अह्निउक्कंटासाहारांपरितो संभ्र
रापुलामि प्रियं सहिष्यंदाचउक्कंठंविरागोदईस्मा
मासान्नवस्तिराणिगिचुदाहोडु अत नेरागहि
एदस्सिंचूदसाहो बलंविदेरागालिएरसमुगाएतस्मि
मिस्सएचकालेनरकवमारिाकिवन्तामए केसरमा
लिअन्ताइमंहृष्टसंनिहिबंकरेहि जावअहंपिसे
मिअलोअरागनिचुमितिअंडुवाकिशलमआरिा
निमंगलसमालंभराग रिाचिरएमि प्रियं तह
करीअडु अतस्तयामिष्ठांता प्रियंवदानाद्येत
सुमनसो गृह्णाति नेपथ्ये गौनमिअदिश्यंता

शा =

शाङ्गै रवमिष्ठाः शकुंतलानयमायप्रियंवदाकरादि
त्वा अतस्तस्यैतुवरदहन्तिरगाउरगामिरागोइसि
उं सहावीअंने प्रविश्यसमालंभनहस्ताअनस्तया
सहिएहिगछमपरिक्रामन्तः प्रियं विलोक्य ए
सासुजोदएएवसिहामज्जिदांपंडिछिदरागिवार
हछाहिंसोछिवाअगाकाहिंतावसीहिअभिरां
दिअमारागासुदलाचिदुहि उवसयामरांडपस
प्यतःननःप्रविशानिययोहिदृव्याचारमत्रा
सन्मयाशकुंतला शकुंतलापत्तिनापसीता
मन्यन्ममज्जोदभन्नुरागोवहुमासास्तुअअममदे
विसदंलहेहि चिन्ताया वछेवीरप्यसविरागीहो

शकुंतलं

३४

३५

हि नृत्नीया वष्टेभत्तुगोवहुमदाहोहि इत्तिम्बा
शिखोदत्त्वागौनमीवर्जुनिष्क्रान्ताः सर्वेभ्यो
उपसृत्यसहिसहमजुरादेहोडु शकुं. साम्भ
दंमेसहीपांइदोरिासीदह उमेमंगलपात्रारया
दायोपविश्यहलासङ्गाहोहिजावमंगलसमालं
भरांगविरए म शकुं. इदपिवहुमंतच्चडुलहंदारिा
मेसहीमेडुरांगभविस्मदिन्निवाय्यविहरति उमे
सहिवइदरादेमंगलकोलेरोइदं श्रीशशिप्रा
मृष्यनाघेनप्रसाधयतःप्रियंम्राहरयागोइदंरु
वंग्रस्सममुललेहिंपसाहरोहिंवियम्रारीम्रा
दि प्रविश्यापायनहस्ताद्यधिकुमारको उमे

इदमलंकरणमलंक्रियतामन्नभवंतीसर्वाः
 विलोकाविस्मिताः गौतमी वच्छरास्त्रकु
 दोलप्रथमः नानकाप्रयप्रभावान्न गौत
 मी किमारासीसिद्धीभादिनीयः नरबलुप्य
 न्नं तत्रभवतावयमाहमाः शकुंतलाहेतोर्वन
 स्थानिभ्यः कुसुमान्याहरन्ते नि तत्रउदनांज्ञो
 मंकेनचिदिंदुपांडुनररागमांगल्यमाविस्कुननि
 ध्यातश्चरागोपभोगसुललोलाक्षारसः केनचित्
 सत्येभ्योवनदेवताकरतलैरापर्वभागोर्द्धितैदत्ता
 न्याभरानितननकिशलयोद्भेदप्रतिद्विभिः
 प्रियं शकुंतलां विलोक्य हलाहमास्त्रबुववनीये

शकुंतल.
३५

३५

सूईदादेभत्तुरोगेहेअराएहोदद्वाराअलछीति
शकुंतलावीडांरूपयति प्रथमः गौतमएहोहिअ
अभियेकोत्तीरार्णयकाश्यपायवनस्यतिसेवांति
वेदयावः द्वितीयः तथेतिनिष्क्रांतो सरव्यो
अएअराएवज्जतभूयरागेअअजरागेविन्नकम्मप
स्मिअएराअरागेसुदअराहरराविणिउंअप्रकरम्ह
शकुं. जारोगोरागेडरागंडुभेनाद्येनालंकुरुतः
ततःप्रविश्यस्तान्तेनीरर्णःकाश्यपः काश्य
पः यास्यत्यद्यशकुंतलेतिहृदयसंसृष्टुत्क
याकठत्ताभितवाष्यवृत्तिकलुषुश्रित्तज्जडंदर्श
तं वेत्तव्यममजावदीहृशमहोस्तेहादरावोक्तः

राः-

पीसंतेदल्लिंकथंनुतनयाविस्त्रयदुःखेनर्षेः
परिक्रामानिसरव्यो हलासउंदले अवसिद
मंडनासिपरिवेहिसंपदंकवोमजुमल शकुंतला
उत्थायपरिधने गौनमीजाठिएसदेभारादप
रिवाहिरागचक्रवपरिस्सजंनोविम्रगुरुउवद्विदो
आम्रारदस्वपडिवडा शकुं. सग्रीङ्गितादवदामि का
प्रयपः वन्से ययानेरिवशर्मिष्टाभर्तुर्वहुमन्नाभ
व सतंतत्वमपिसंम्राजेसेवप्ररुमवाप्रुहि गौनमी
मअववरोरवुएसोराआ सीसाकाप्रयपः वन्से
इतः सद्योहुनानग्रीनप्रदक्षिणीकुरुव्यसर्वपरि।
क्रामंत काप्रयपः अगच्छदताआशास्त्रे अभीवेदिं

शकुंतला परिनः कुप्रधिष्ठाः समिद्धंतः प्रांतसंस्तीरगिर्दर्भाः

३६

38

अपब्रुतोडुरितैर्हव्यगं द्यौर्वेत्तानास्त्वावन्हुयः पाव
यंतु प्रनिष्ठुस्त्वेदानीं सहस्रिच्छेपं कृते शार्ङ्ग-
वमिन्नाः प्रविश्याशिर्य्यः भगवान्नीमेस्मः
काश्यपः भगिन्यास्तेमार्गमादेशाय शार्ङ्ग-
इतश्चोभवन्ती सर्वे परिक्रामन्ति काश्यपः भो मे
सन्निहितास्तपोवननरवः पालंनप्रथमं व्यव-
स्थानिजलं युष्मास्वपीनेषु यानादन्ने प्रियमंडु-
नापि भवतां स्नेहेन यापयतां आद्येवः कुलमप्रस्त-
तिसमये यस्याभवत्युत्सवः सद्यं याति शकुंतला
पनिगृहं सर्वज्ञायतां को किल रवंसूचयित्वा त्रु-
नु

मत्तगमना शकुंतला नरुभिरियं वनवासवंधु
 मिः परभृत्तविरुत्तंकलं यथा प्रतिवचनीक
 तमेभिरेरीदृशं आकाशे रम्यांतरः कमलिनी
 हरिनेः सरोभिः छायाकुमैर्निवामितार्कमय
 खतायः भूयात्कुशेशायरजोमृदुरेणुरस्यो
 शांतातुल्यपवनश्च शिवश्च पंथाः सर्वसवि
 स्मयमाकर्षयन्ति गौतमी जालेस्मादिजरा
 सिणि ह्राहिं श्रगुस्मा दगमना सितवोवरादेव
 आहिं परागममवदीरां शकुंतलामप्ररागमं
 परिक्रम्य जनानिकं हलापि मवदेरा मृडा उत
 दंसरागुष्ट आ ए विम्रस्ममं परिचम्रम्रनी एडुक्त्वं

शकुंतलः

३९

३७

बाहु

उक्तेष्वेवमेव च ललाप्य पुरदोष्य वयं हृदि प्रियं रा
केवलं न बोधयामि विरहकादरासही एव तु एव वि
दविश्रोत्रस्तनवो वरास्मविदावसमवत्तदादी
सई उगातिम्रदभकवला मि३ उ३ परिचनराञ्जना
मोवा उ३ स३ म्रिपं दुपना म्रम्रानि म्रप्रहृणि विम्रल
दां शकुंतला स्मृत्वा दलदामभृणि म्रवणाञ्जो
सिणिंदावम्रामंतइस्सं काश्यपः अवेमितेनस्योसो
दयस्तेहं इयतावद्दुदितो न शकुंतला लतामुपेत्य
वराञ्जोसिणिचदसंगदाविमं पञ्चाक्षि गइदोगादेहि
साहां हि म्रदुप्य हृदि दूरपरिवत्तिरागी देवकुभविस्सं
काश्यपः संकलितप्रप्यममेवमयानि वार्यभ

उरु ना

नीरमात्मसदृशं स्फुटैर्गतिान्वं चूनेन संश्रितवा
 नीनवमालिकेपमस्यामहं त्वयि च संप्रति वीनचि
 तः इतः पथानं प्रति पद्यन्स्व शकुं सरव्यो प्रति
 इला एसा दुवेरां वो हत्थे निकवेवो उभे अमंज
 रोगकस्महं च समाप्येदो वायं विस्मृतोः काश्य
 पः अनसूयं मलं रुदित्वा ननु भवतीभ्यामेवास्थि
 रीकर्तव्या शकुंतला सर्वपरित्रा मानी शकुं
 नादयस्मदुश्चपेरतचारिणी गव्रमंथरा मिश्रव
 हं जदा मराद्युप्यसवा हो इति दामेकं पिपिअरिणि
 वेद इत्तं वि सज्ज इत्तं हा काश्यपः मेदं विस्मरिष्या
 मः शकुंतला गतिभगं रूपवित्वा कौ रागुरवुरसो

रु=
 रु=

शकुंत. शिवस्मरणो मे सज्जु ई परावर्त्तने काश्यपः वत्से य
 ३८ स्य त्वया व्रणा विरोपसामिं गुदी त्वानै लं न्यायि च्यत
 ३८ मुखे कुशस्तु चिविद्वे श्यामा कमुष्टि परिवर्द्धितको
 जलानि सो यन पुत्रकृतकः पदवी मृगस्ते शकुं
 वध किं सहवासपरिच्छा इति मं अराउ सरस्ति
 अचिरथस्तदा एजगारागी एविराग विवर्द्धितो
 एवदा गीपिम एविरहिदनु मं नो दो चिंतन इस्मदि
 शिवने हिदा वरुंदनी प्रास्थिता काश्यपः
 उत्पत्तमरोगान्तरयन योरुप रुद्रवृत्तिवाय्यं कुरु
 स्थिरनया विरत्नानु वेधं आस्मिन्नलदिजन
 नोन्नतभूमिभागे मार्गे पदानि खलु नै विद्यमी

भवन्ति शार्ङ्गः खः भगवन्नुदकांनंस्त्रिग्योनः
 वोढुगं नव्यइति श्रयते नदिदंसरस्तीरमत्र
 सन्दिश्यप्रतिगंतुमर्हसिकाखः नैनाहिइमांही
 रवृदाछायामाश्रयामः सर्वपरिक्रम्यास्थिताः
 काश्यपः आत्मगतं किंनुरवलुतत्रभवतोदुष्य
 तस्ययुक्तरूपमस्माभिः सदेष्टव्यं इतिचिंतयानि
 शकुं जनानिकं हलायकवरागलिरागिपन्नं
 रिदंसहस्रं सदेकवतीआडुगचक्रवार्डआरडुई
 दुक्करंअहंकरेमिनि अत सहिमाएवमंनि
 एसाविपिएगविरागगमेइरअणिाविसाअदी
 हस्रंरंगरुअंविबिरहडुकरंआसावेयोसहवेदि

शकुंतल.

३६

३५

काश्यपः शार्ङ्गः खड्ग इति त्वयामहं च तान्तराज्ज
शकुंतलां परस्मैत्यवक्तव्यः शार्ङ्गः खः आज्ञा
पयत्नमगवान् काश्यपः अस्मान्माधुविचिंत्य
संयमधनानुचैः कलत्वात्मनः स्वय्यस्याः कप्या
मथवाधवकुन्तस्तेहप्रवृत्तिचिन्तां सामान्यप्रति
पत्तिर्लवकामियंदारेषु दृश्यात्त्वयामागयायन्ता
मनः परं न खलु न द्वाच्यवध्वं धुभिः शार्ङ्गः
गृहीतः संदेशः काश्यपः वक्तव्यमिदानीमनु
शासनीयासि वनोक्तसोयिसंतो लोकिकता
वयं शार्ङ्गः न खलु धीमतां कश्चिदविषयोनाम
काश्यपः सात्वमिनः पत्तिकुलं प्राप्य मुष्ण्य स्वगत्त

कुरुप्रियसरवीदृत्तिसपत्नीजनेभर्तुविप्रकृतापिरो
 वरात्रया मास्मप्रत्नीपंगमः भूयिषुंभवदक्षिणा
 परिजनेभाग्येस्त्वनुत्सेकीनीयांत्येवंगदहीताणिपदंयु
 वत्तयोवामाः कुलस्याधयः कथंवागौतमीमन्यते
 गौतमी एतन्तुं वंधुजरास्सडवदेसोजादेएदंस्व
 तत्तुं धारेहि काश्यपः वन्सेपरिष्वजस्वमासरवी
 जनव शकुः तादइदोएवकिंपिभ्रवदामिस्समही
 उंरिगवनिस्संति काश्यपः वन्सेशमेप्रपिप्रदेये
 तयुक्तमनयोस्तत्रगंतुत्वयासहगौतमीयास्यनिः
 शकुं पितरमाप्तिव्यकहंदाणितादस्मभंकादे
 परिब्रुहामलम्बतरनरुलिआवंधंनलदेवदेसंतरेजी

शकुंत. विस्मं धारयस्मं काश्यपः वत्से किमेवंकानरासि।
 ४. अभिजनवतोमर्तुः श्वाचे स्थिता गृहिराणीपदेवि।
 ५० भवगुरुभिः कृत्ये सस्य प्रनिहता माकुला तनयम्।
 विराट्प्राचीवार्क प्रसूय च पावनं मम विरहजात।
 त्ववत्से शुचगतायि व्यसि शकुंतला. पितुः पु-
 दयोः पतन्ति काश्यपः यदि धामिने तदस्तु प्रा-
 कुं. सरव्या बुपेत्य हलादुवे विमंसे मं एव परिस्मज-
 ह सरव्यो तथा कृत्वा सहिज इरागमसेरा आपव-
 भिस्सारा मंथरो भवो न दोसे इमं अन्नरागमहेन्द्रा-
 मं किं मं गुली मं दंसे हि शकुंतला इमिरा-
 संदेशरागो म्ना कपिदामि उमे मा म्ना हि सि

गोहोपावसंकी शार्ङ्गः खः युगांतरमाहूतः सवि
 ता त्वत्तांभवनी शार्ङ्गः शार्ङ्गमाभिमुखीस्थिता
 नादंकादरागभूतं तवोवरांयेकिवस्तं काश्य
 पः श्रवतां भूत्वाविशयचन्द्रं नमसि पत्नीदौ
 व्यानिमप्रतिरथं ननयं निवेश्य भर्तृनिदर्शित
 कुटुंबभरेणसा ईशानेकरिष्यामि यदं पुनराश्र
 मेस्मिन् गौतमी आदेपरिहीम्नदिगमगायेला
 णिवत्नेहिपिदरं अहवाचि रेणविपुसागोपुरा
 एताएवमेतस्मादिणिवत्नेदुभवं काश्यपः
 वत्सेउपकथ्यतेतपोनुष्ठानं शार्ङ्गताला भूयः
 पितरमाप्तिव्यनवत्सरापीडितं शरीरं नगमात्र

६३

शकुंतलः

४१

५१

श्वासः=

दिमेनंममकिदेनुच्चिदुं काश्यपः सन्निश्वासं शम
मेय्यनिममशोकः कथंनुवन्सेस्वयाराचिनष्ट
वं उदजहारविरूढनीवारवलिविलोकयन्तः ग
च्छशिवास्तेपं प्यातः संतु निष्क्रान्ताशकुंतलास
हयायिनश्च सर्वेयो शकुंतलाविलोक्य हृदीह
द्रीमंजुलिहिरासउदलावनराशु काश्यपः
सन्निष्क्रान्तमनसुर्येगन्तवनीवासहधर्मचारि
समी निगदस्यशोकममुगच्छमां प्रस्थितं उभेन
दसउदलाविरहिदंसुरंगविमनवोवदं कुरुप
विसामो काश्यपः स्नेहप्रवृत्तिरेवदार्शनीस
विमर्शं परिक्रम्यतोः शकुंतलापानिबुद्धेवि

सज्जलसुमिदान्तीस्वास्त्या कुतः सूर्योहिक
 न्यापरकीयएवनामद्यसंग्रेष्ठयपरिग्राहीनः ज्ञा
 तोममायंविशदः प्रकामंप्रन्यार्थिनन्यासइवांत
 रात्ता इतिनिष्क्रान्ताः सर्वचतुर्थ्योक्तः जन्तुः
 प्रविशान्यासुनस्योराजाविह्वयकश्च विह्वयक
 दत्त्वा भोभोभस्ससंगीदसालंनरेअवधारणं
 देहिकलविशुद्धाएगीदीएसरसंजोर्तुसुरमीअदि
 नारोगननहोदीहसवदिअवस्यपरिअअंकरे
 दिन्नि राज्ञा नहमीअवयावदकरोयामि आ
 काशंगीयनेअहिशावमहुलोलुबोतुमंतहयवि
 सुंविअचदमंजरीकमलवसश्मेनारिगुदोमहुव

शकुंत.

४२

42

अ

रविमरिदोसिरांकहं राजा अलोरागपरिवाहिनी।
गीतिः विदु किंदावगीदीएअवगदोअवकश्चछो
रीजासितंकुत्वास्फुटनकुत्तप्रसायेयंजनः मदस्या
देवीवसुमन्तामंतसगायडुपालभमेवगन्तोस्मि स
रेवमादव्य महचनाहुच्यतांहसपदिकानिपुरातु
पालवीस्मीति विदुषकः जंभवंआगावेदिउत्तरा
य भोवअसगहीदेसं नएपरकीएहिहेत्तएहि
सिंहंडएनाडिमागास्तअछेलाएवीदराअस्सवि
अरागत्तिदासिभेमोवस्वो राजा गच्छुनागदिक
कुत्वासंज्ञापयेत्तं विदुः कागर्निव्युंजः राजा
आत्मगतविजुगीनार्थमाकवायिश्चुजनविराज

कि=

मधुरां

हृतेषु बलवद्भुक्तां धितोस्मि अथवा रम्याशिवा
न्यमाना अनिशम्य प्रादुर्लभयुक्तकी भवति यः
तद्विनिर्वापिजंतुः तद्धेतुसगत्स्मरति नूनमबोधः
पूर्वभावस्थिराणि जननां नरसो हृदयमि पर्याकु
लसिद्धिनि ततः प्रविशति कंचुकी अहो नुरवलीः
दृशीमवस्थां प्रनिपन्नोस्मि आचारश्च्यवहितेन
मया गृहीताया वेत्तयष्टिरवरोधगृहेषु राजः का
ले गते बहुनिये मम सैव जाना प्रस्यान विह्वल गते रवा
लवनाप्यं भोः कामं धर्मकार्यमननिपात्य देवस्य तस्या
पीदानीमेव धर्मासना दुस्स्थितस्य पुनरुपरोधकारि
करावशिष्टागमनमसंमनोऽसहे निवेदितुं अथवा :

शकुंत.
४३

43

ते
अविष्प्रमोयंलोकत्राधिकारः कुतः भातुः सकृच्च
तनुंगएवरात्रिदिवंगंधवहः प्रयात्ति शेषः संदे
वाहितभूमिभारः वयं शकुन्तेरपि धर्मएवः या
वन्नियोगमनुति यामिपरिक्लम्यावलोक्यचः
एषदेवः प्रजाः प्रजाः स्वाइवसंत्वायित्त्वानिये
वनेशांनमनाविविक्तं यथायानिसंचार्यरविप्रा
तप्रः शीतंदिवास्यानामिवद्विपेडः उयगम्यजय
तुदेवः एतेखलुहिमवन्नोगिरेकपत्न्यकाररायका
सिनः काश्यपसंदेशमादायसस्त्रीकास्तपस्विनः
संज्ञाप्ताः श्रुत्वादेवः प्रणामं राजा सादरं किकापूयप
संदेशहरिराः कंचुकी अप्यकिं राजा तेनहिम

इचनादिज्ञायातामुपाध्यायः सोमपानः अमृता
 अमवापिनः प्रोत्तेनविधिनासत्कृत्यस्वयमेव
 प्रवेशयितुमर्हन्तीति अहमप्यत्रनयास्विदर्शी।
 नोचितेप्रदेशोस्थितः प्रणिपालयामि कंचुकी
 यदाज्ञापयन्तिदेवइतिनिष्क्रान्तः राजा उचुः
 यवेन्नवान्निअग्निशमरागमार्गमादेशयप्रतीहारी
 इदोइदोदेवो राजापरिक्रामन्ति अधिकारवेदं
 निरूप्य सर्वःप्रार्थितमर्प्यसाधिगम्यसुखीसंप
 दन्तेजंतुः राजानुचरित्तार्थनाहुःस्वोन्नरेव ओ
 न्नुकापान्नमवसाययन्तिप्रणिष्ठाहिष्माणिलव
 परिपालनवृत्तिरेतन्तान्निश्रमायनयनायनच।

शकुंतल.
४४

५५

प्रमायराज्यस्वहस्तधुनदंडमिवाप्तपत्रं नेपथ्ये।
वेतालिकौ विजयतां देवः प्रथमः स्वसुखानि
शुभिलायः विद्यसेलोकहेतोः प्रतिदिनमप्यवा
नैवृत्तिरेवंविधैव अनुभवन्ति हि मूर्खपादयस्त्री
ब्रमुल्लंघ्यमयनिपरित्यज्यं ध्याययासंश्चितानां हि
नीयः नियमयसिकुमार्गप्रस्थित्यन्तान्नदंडः प्र
थमयसिविवादंकल्पसेरद्वराण्य अतनुषु विभवे।
युजानयः संतुनामत्तयितुपरिसमासंबंधुकृत्यं प्र
जानां राज्ञा एनेल्लानमतसः पुनर्नव्रीहल्लास्मः
परिक्रामन्ति प्रतीहारी अहिरावसंमजुसागसास्मि
विडुं संश्लिहि दहोमधेरपूअग्नीसर्वागलिंदो आरु

त्रैः

इदुदेवो राजा आरुह्य परिजनान्सावलं विीति ।
 स्थानि वेत्रवतिकिमुद्दिश्यभगवन्माकाशयपेम ।
 मत्सकाशमृदयः प्रोधिनाः स्युः किंनावदुति
 तामुपोदत्तपसांविद्यैस्तपोइधितं धर्मीररायचरे
 बुकेनाचिदुत्तप्राशिद्यसञ्चेष्टिनं श्रीहोस्वित्प्रस
 दोममापचरितैर्विद्युंभिन्नोवीरुधामित्याकूटवदु
 प्रनर्कमपरिछेदोदुलंमेमनः प्रन्नीहारी सञ्च
 रिदरांगदिरागे रसिउदेवंसभाजइदु आम्प्रदेति
 नक्वैमि मन्तःप्रविशान्तिगोनमीसहिनाशकुत
 लांपरस्कृत्यमुनयः रघुरश्रेयांकंचुकीप्ररोहि
 तश्च कंचुकी येनप्ररोहितः इतइतोभवंतः प्रा

ईश्वरः

शकुंत.

४५

45

शारदत्त महाभागः कामं नरपतिरभिन्नस्थिति
रहोनकश्चिद्दुर्गामिन्मपयमपहृष्टाधिभजने
तथापीदशश्चरित्यचित्तविविज्जेनमनसाजः
ताकीरामिन्योदुतवहपरीनिंगठहमिव शारदत्तः
जानेभवान्युरप्रवेशादिहंभूतः संवृत्तः अहम
पि अभ्यक्तमिवस्तानः शुचिरशुचिमिवप्रवृद्ध
वसुधं वृद्धमिवसेवेरगनिर्जनामिवसरवसंगितमवे ह
मि शकुंत. निमित्तं सूचयित्वा अम्महे किंमेवामे
देवरांस्त्रां विस्तारदि गौतमी ज्ञादेयडिहदममं
गले सहार्देभल्लुबुलदेवताडं वितरं दु परिक्लाम
नि प्रोहितः राजाननिर्दिश्यभोस्तपस्विनः आ

कुं दाः

सखत्रभवान्वरार्ग्यप्राराणां रत्नित्वा प्रागेव मुक्तासः
 तोवः प्रानिपालय निपश्यन्तेन शार्ङ्गः स्वः भोमः
 हाव्राह्मणकाममेतदभितन्दनीयं तथापि वयम
 त्रमध्यस्थाः कृतः भवेन्नित्यस्तारवः फलानां
 मैतवां वृभिः इव विलंबितो पुनः अनुष्ठानाः सः
 त्पुरुषाः सम्यग्दृष्टिभिः स्वभाव एवेव परोपकारि
 रागं प्रतीदेव यस्य सममुहवस्मादी संनिजारागामि
 विसृज्य वाङ्माहसि उ रज्जा शकुंतलादृष्टा अथा
 त्रभवन्ती काश्चिद्वकुण्ठनवन्ती नानि परिस्फु
 टशरीरलास्यमध्यतपोधनानां किंप्रलय
 मिव पांडुपत्रारागं प्रती देवकाहू हलगव्योपहिदे

शकुंतल

४६

५४

नमेनक्तोपसीददिरागंदं सरागीया उरासेग्राकिदी
लकवीग्रादि राजा भवन्तन्ननिर्वरणीयं परक
सत्रं शकुं हस्तमुरसि कृत्वा आत्मगानं हिम्रम्र
किं एव विवसे अजुज्जसमभावं उचारम्रधीरंदा
वहो हि प्रोहितः प्रयोगत्वा एते विधिवदकिं नास्त
मास्तिनः काश्चिदेवामुपाध्यायसंदेहाः तंदेवः शो
हमर्हति राजा अवहितोऽसि अरुषयः हस्तमु
द्यम्य विजयस्वरामन् राजा सर्वानभिवादये अ
रुषयः इष्टेन युज्यस्व राजा अपि निर्विघ्नतपसो
रुमयः अरुषयः कुतो धर्मक्रियाविघ्नस्तत्रां
रक्षितरित्वाथि तमस्तपति धर्मश्लोकयमाविर्भ

निष्यति राजा अर्थवान्खलुमेराजशब्दः अथम
 नवानलोकानुग्रहायकुशलोकाशययः ऋषयः
 स्वाधीनकुशलाःसिद्धिमेतः समं वतमनामयप्रश्न
 सर्वकमिदमाह राजा किमाज्ञाययतिभगवान् शा
 ई.रवः यन्निष्ठःसमयादिमामदीयांडुहितरंभवा
 दुपायंस्ततन्मयाप्रीतिमत्तायुवयोरनुज्ञातं कुतः
 त्वमहंताप्राप्तसरःस्मृतोसियच्छुक्तलान्निर्मती
 वसक्रिया समातयंस्तत्त्वगुरांगवधुवरंचिरस्यवा
 च्यंतगतःप्रजापतिः तदिदानीमपेक्षसत्त्वाप्रति
 गृह्यतां सह धर्मचरणायेति गौतमी अज्ञाकिं
 विवक्तुकाममिहामेवअरागवसरोअष्टि कहंति

शकुंतला राग येसिव दो गुरु प्रसो ईमा एरा हुपुछि दो वं धुज
 ४९ शो एक कमे चवरि एभराग मि किं एक मे कस्स
 ४७ शकुंतला आत्म लक्ष्मी किं राग खु ऊन उतो भराग
 दि राजा किमिदमुपत्यस्त शकुं पाव उं खुव च
 शो वस्मासो शार्ङ्ग कथमिदं नाम भवन्त ए वस्तु
 रालोक कृत्वा नानि ह्यंताः सती मयि नानि कुले क
 सं प्रयाज नो न्य प्या भर्तु मनी विशकते अतः स
 मीये परिगोतुरि व्यनेन द प्रिया विप्रमदास्त्वंधु
 मिः राजा किंचा न्न भवती मया परिगीत पूर्वा श
 कुंतला सविद्यादमान्मगानं हि अत्र सं पदतै आ
 संवा शार्ङ्ग किं कृत कार्य द्वयो धर्म प्रति विमुख

ताकृतावत्ता राजा कुतोद्यमसत्कल्पनाप्रसमः
 प्रादुर्भूतः मूर्धन्यमीविकाराः प्रायेणोपवर्धमानेषु
 राजा विशेषेणाधिहितोऽस्मि गौतमी आदिमु
 मुकुतमालाञ्ज अवाशस्संतावदेउउंठरांतसे
 तुमंभहाअभिजाति स्मदियव्योक्तं करोति राजा
 शकुंतलां निर्वारयान्मगते इदमुपनेतमेवरूपम
 हितृकांतिप्रथमपरिगृहीतस्यान्तचेतिव्यवस्थ
 न भ्रमरइवविभानेकुंदमंतस्तथांभरवलुचपरि
 भेक्तु नैवशक्तोमिहातुं विचारयन्स्थितः प्रती
 हारी अहोद्यमावेकिवदामहिगो इदिसंरागम
 संहोवगादंरुवदेकिवअकोअरागेविआरेदि शा

शकुंतलः

४८

५४

शुद्धं भोजनं किमिति नोपमास्यते राजा भोस्त
यो घनाः चिंतयन्नापि नखलुस्वीकरा मत्रभवत्
समयामितत्कथमिमाममिब्यक्तसत्त्वलक्षणां
प्राप्त्यान्मानंदेविरामाशंकमानः प्रनियत्सो
शकुंतलः श्रुत्वाप्यत्र श्रुत्वास्तपरिणामप्रत्यक्षसंदेहोक्त
दोदाणिमिदराधिरोगिणीच्छासा शार्दूलः मार
तावनृक्षणाभिमतमनुमत्यमानः मुक्तात्त्वया
नाममुनिर्विमान्यः सद्यः प्रनिग्राहयतास्वमर्थ
पात्रीकृतोदस्युरिवासियेत शार्दूलः शार्दूलरवधि
रमत्वमिदं तेषां कुंतले वक्तव्यमुक्तमस्माभिः सोया
मत्रभवानेवमाहिदीयतागस्मै प्रत्ययप्रतिवचनं श

ॐ. अपवार्य इमं अवधेतरंगदेतारिसेज्जराह राएकिं
 वसुमरिदेगाज्जनादाणिमसोआगिवात्तिवसिंद
 एदप्रकाशं अज्जुउत्तइत्यप्यन्तिसेंसइदेदाणिता
 एतसमुदत्तारो पौरवराज्जुत्तरागामदेतेहउत्ता
 ससमयदेसाहुत्तायाहिअम्भंइमंजरासमअपु
 वंपत्तास्मिइदितेहिअकवरेहिपचालकिवडुं राजा
 आतं पापव्ययदेशामाविलयित्तुकिमीहसेज
 नमिमंचपानयित्तु कूलंकयेवसिधुः प्रसन्नमंअस्त
 दत्तं च शक्रं हिउज्जइपरमअदोषपरपरिगाहसं
 कित्तागलएएवंपदत्तंअहिस्माशोराइमिगा
 उल्लसं संकज्जवराइस्सं राजा उदारः कल्पः

शकुंतलः
४८

५०

ह= १
शकुं० मुद्रास्थानं परामृश्य हृदी १ अंगुलीम्
असक्तमंगुली सविद्यादंगानमीमवेक्षते
गोमती शरणादिसकावदास्त्रनरेसवीनि प्रस
लिलंबंदमारागएष ब्रह्मअंगुलीम् राज्ञा सस्मि
ते इदं न त्पत्युत्पन्नमनिस्त्रिरामिनि यदुच्यते
शकुं० एतद्वदावविहिरागदंसिदं पुरुत्तरां अवरेदे
कहिसं राज्ञा श्रोतव्यमिदानीं संवृत्तं शकुं० एं
एकदिमहेरोगामलिम्भामंडवेस्मलिरागिपन्नभाम्भ
भगम्भदम्भनवह चैसस्मिदंभ्रासिराजाभुराग
मस्तावन शकुं० तत्कुरंगोसोमेपुताकिदंसादी
हापंगोरगामामिम्भपादु उवादिदो तस्मिन्

दावपटमं विम्वर्तम्रगु अं पिरगा उव छं दिदो ।
 उअएरागा उएदिअपारं चक्रादो हत्तु वासं उव
 गदो पछान्तस्सिं ए वुमएगा हिदेसलिले रागे राग ।
 किदो परा उं न दानु मं इ छे प ह सि दो सि स वु स
 गंधे स विस्म सि दि उवे वि ए छ अ म स उं नि रा
 जा एव मा दि भिरात्म कार्य निर्वर्तनी नाम नृजम
 यवाङ्ग धु मिरा क व्यं ने विषयि रागः गौजमी
 महाभा अरागा रुह सि ए वं मं ति उं न वे व राग सं व
 हिदो अरागा भि सों अ अरागा क इ द्व स रजा
 नाप स वृद्धे री राग मा शि हिन प दु न्व म म नु धी यु
 सं दृश्य ने कि मु न याः प्रा ति वो ध व न्यः प्रा गं न रि

शकुंतलः

५०

५४

दृगमनानन्वमपत्त्यज्ञानमन्येदिजैः परभृताः ख

लुपोषयानि शकुंतलः सरोयं अङ्गाराञ्जनरागाः

हिम्न आणामारोगरापिकवसि कोदारिगिन्मस्मो

धम्मवंचुधपवेसिरोगनिराधसञ्चुवोपमस्स

नवारारुकिदंयडिवदिस्सदि रत्ता आन्मगन्तं

संदिग्धवुद्धिमाङ्कुर्वन्नकेनवइवास्याःकोपोल

ह्यते नप्याह्यनया मयोवविस्मरणादाकरा

चित्तवृत्तौचुत्तरेहः प्रणयमप्रनिपद्यमाने भो

दाङ्गवौःकुटिलयोरनिलोहिताद्व्याभग्नशरास

नामैवानिरुवास्मरस्य प्रकाशं भेदेप्राप्येनदु

व्यंजस्यचरितंनप्यापीदेमलक्षये शकुं सङ्गु

एजः

दातुं अत्र स चंदचारिरागी किदम्हि जम्भ्रमस्स पु
 रुवं सप्यच्च एवामुहमहुरागो हि अम्भ्रद्विअविसस्स
 हच्छ वासं उवगादो पटोत्तेन मुत्तवमावृत्त्यरोदिति
 शाई इच्छमात्सुकते परिहत्त चापलं दहति अ
 तः परीक्षा कर्त्तव्यं विशेषान् संगानं ररुः अज्ञानह
 दये ये वं वैरी भवन्ति सो हं राजा अयिम्भोः किम
 न्न भवन्ती प्रत्यया देवास्मो न संयुत दोषा द्वरेणा
 क्षिराण्य शारदत्तः सासयं प्रकृतं भवद्विरधरोत्तरं
 आजन्मनः साद्यमशिद्विज्ञायस्स स्या प्रमसां वा
 चने जलस्य परान्ति संधानमधीयते ये विद्यो जिते
 संतु किलान्नवाचः राजा भो सत्यवादिन अभ्यु

शकुंत.

५१

५१

वर्गान्तमवदस्माभिरेवंकिंपुनरिमा मनि संधाय
सम्यग्ने शाङ्गेर विनिपातः विनिपातः पौरवेष्टा
य्यति श्रुतिनश्चद्वयमेतन् शारदत्तः शाङ्गेरवा
किमुत्तरेणाश्रनुच्छिन्नो गुहोः संदेशः प्रानिति
वर्तमानहेवयं तदवामभवतः कान्तान्यजवेनांग
हारावाडपयन्नाहिदरेषु प्रभुता सर्वतो मुखी
गोतामिगच्छाग्रतः प्रस्थिताः शकुं. कहं इमि
णा किदवेरागविप्यलङ्घितुमेविमं परिदेवि
गोतागपरित्व अहं अनुप्रतिष्ठते गोतामी स्थित्वा
वच्छसंगरवम्रमुग छदि इमं वुरागे केरुयाप
रिदेविगीसडं दला यच्चा देसपरुसेमन्तुगीकिं

वामेऽग्निः प्राकारिस्तदि शार्ङ्गः सरोऽयं संतिवृत्तिः
कपराभागेऽद्यान्त्र्यमवलंबसे शकुंतलाभी
तावेकते शार्ङ्गः रवः शकुंतले यदि यथावदति
तिनिपस्तथा त्वमसि किं पितुरुत्कुलया त्वया
यत्तु वेत्तासि शुचिन्नमान्मनः पत्तिकुलेन त्वदास्य
मपि दाम निधुसायं यमो वयं राज्ञा भोक्तव्यं
रिद्धव किमत्र भवन्ती विप्रलभसे कुलुदात्येव श
शाकः सविना बोधयन्निपंकजात्येव वेशिना
हि परपरिग्रहसंघेयपराङ्मुखीवृत्तिः शार्ङ्गः
रवः यदाहृष्टवृत्तिमन्त्यसंगाद्विस्मृजो भवान्
नयमधर्ममरुः राज्ञा भवन्तमेवात्र कुलान्
दक

शकुंतल

५२

52

कंठुचामि मूढः स्यामहमेवावखदेनिष्येति
संशये दारत्यागीभवाम्याहोपरस्त्रीस्पर्शायां
मृतः पुरोहितमविचार्ययादिनावदेवक्रियतां
रजा अनुशास्तुमाभगवान् पुरोहितः अत्र
भवतीतावदप्रसवात्सङ्गहेतिबुद्धुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तु
तद्विचित्रत्वंसाधुमिरुद्धिष्टुःप्रथममेवचक्र
वर्तिनिपुत्रजनयिष्यसीति सैवमुनिदेहि
स्तुतस्तुतापपन्नोभवति अभिनयसुद्धानमे
नप्रवेशयिष्यसि विपर्ययेऽपिनुरस्याःसमी
पनयनमवस्थितमेव सदा यथागुरुभ्यो
रोचते पुरोहितः अनुगाद्यमां शकुंतला

कति

अत्र दिवसं हे देहि मे विवसं दूरी प्रस्थिता नि
 कुंजासह परोधसा सहन पश्चिमिभ्यः राजा
 : प्रागव्यवहितस्मृतिः प्राकृतलागनमेव चिं
 तयति तेषां अत्रायं राजा आकलयः
 किंतु रवकुस्यान् प्रविश्य पुरोहितः समिस्मयं
 देवमृज्जुं रवकुसुवते राजा किमेव पुरोहितः
 देवमावृते युक्ता वशिष्ठोयु सानिंदती स्वानि
 भाग्यमनिवाला वारुहो पत्रं दिनुं च प्रवृत्ता राजा
 : किंच पुरोहितः स्त्रीसंस्थानं चास्य स्त्रीर्था
 मडुत्तियेनं खोतिरेकं जागाम सर्वविस्मयं
 पयानि राजा भयवन् प्रागविसो समाभिरथः

शकुंतल २

५३

५३

त्यादिष्ट एव किं वृथा तर्करागान् विव्यते विश्राम्यतुः
भवान् परोहितः विलोक्य विजयस्वेति निष्क्रान्तः
राजा वेन्नवानि पर्याकुलोऽस्मि शयनभूमि मार्ग
मादेशय प्रतीहारी इदो इदो देवो प्रस्थितः
राजा कामप्रत्यादिष्टुः स्मरगमिनः परिग्रहं स्नेह
नयां वलवतु इयमान प्रत्याययती वमहृदयं
इति निष्क्रान्ताः सर्वपंचमोऽंकः ततः प्रशान्तिना
गारिकपुष्पासः पञ्चाहं प्ररुधमादायरक्षितो च
रक्षितो नानुयित्वा अलकुंभिलम्बकहेहि
कहितु ए एसेमाणि वं धरा क्विस्मसागमहे एला
कीम्नस्मंगुलीम्न ए समासा दी ए प्ररुधः मीनि

वि

केनपसीदंनेभावमिश्रशे अहकोराईदिशकम्म
 काली प्रथमः किंरवुशोहशोवद्यरोगिका रो-
 लिअमस्यापडिगाहदिस्सेपुरुषः सुरापदा-
 गिअहकेशावदालभनलवाशीधीवले
 हिनीयः पादचलकिंअमेहिजादीप्रधिदे
 श्यालः सखअवकहेडुसबुद्धमेराभाराम्भतरा अण
 जं पडिवंधर उभो आबुनेआरावेदिकहेहि पु-
 रुषः अहकेजालुगालादिहिमद्यबंधरागेवाएहि
 कुंडुवभलरांकलोमि श्यालः विलस्यविशुद्धोदा
 रागिअलीवोपुरुषः भद सहजेकिलजेविणिं
 दिएराइदेकम्मभिवजुरागिअंकपशुमालनकम्म

۷۵

54

ह जावमंमंगुलीम्रमंजहागमरांभदिराणे
 गी।वेदिम्रतदोसासरांपडिछिम्रशिक्कमामि
 उमो पविशदुम्रावुनेशगमिच्यसादस्सनि।
 आनःश्यालः प्रथमः जारापुम्रचिराम्रदि
 खुम्रावुते द्वितीयः रांम्रवत्यलोपसथराणि।
 म्रालाप्रारोण प्रथमः जारापुम्रफलनिमेह।
 त्थाइमस्सथुमरागेपिराद्वपुरुषनिदिशानि
 पुरुषः रागलुहदिभावेम्रकालरागालरोम।
 विडुं द्वितीयः विलोक एशेम्रहारांशगमि
 पन्नहछेलाम्रशगशरांपडिछिम्रइदोमुहंदे
 कवीम्रदिगिद्ववलीभवित्सासिथुरागमुहंवा

शंकहोहिनेरात्रंगुलीअएराभहिनोशाम्भंदे
 तगाहोदच्च श्यालः रात्रास्तिमहाकृतसंदरांभ
 हिरागोवहुमंदंनित्तोमिनस्सदंसरोभहियागो
 अभिमदेजरोगासुमारिदेप्पुहुनअपकिदिगोभी
 रोविपहुसुस्साम्भराअरोगाअालि स्रचक्रः
 शेविदंराप्पम्भ्रावुनेरा ज्ञानुकः रांभराप्पम्भ
 शाकएमधियाभन्तरागेनिपुरुषमस्सययापश्य
 निपुतयः महालकोइदोअंहुमहारांशुमरागोम्
 लं होनुज्ञानुकः एनकोहुहुई श्यालः धीवर
 महत्तरत्तुमंविअवम्भस्सकोदाणिमेशकुने का
 दंवरीसरवीअम्भम्भरांयटम्भोहिदेहुयांअदि

शकुन्त.
५६

58

सि

तासोडिआपराएवगच्छामो इतिनिष्क्रान्ताःस
र्वेनृनीयःप्रवेशकः ननःप्रविशन्पाकाशयाने
तसानुमन्तीनामाश्वरा सानुमन्ती शिवान्तिदंमए
पञ्चमन्त्राणिवन्त्राणिजुंमन्त्रश्चरानिह्यसाम्भिज्जना
वसाहृजरासम्भ्रमिसेम्भ्रकालोत्तिसंवेदईमस
शयाणीसेउदनेपञ्चकवीकरिस्संरांमेरात्रा
संवरागेधेराभूदादाणिंमेसउंदलान्नाएवउहि
इतिमिन्नन्त्रादिहपुचंहि सम्मताद्वलोक्यकिताह
खुन्नहउछवेविशिरूसवारंभंविम्भएदेराउलंदी
सईअष्टिमेविरुवोपणिधारमेरासचपरिष्णाउ
किंउसहीएम्भ्रदोमएमाराइदवोहेःइमाराए

वृडङ्गारागयालिम्राणांतिरक्वरिरागीयडि छं१
 रागायस्त्रपरिवानिरागीभविम्रडवलंभिस्सं
 नाद्येनावनीर्यास्थितान्नःप्रविशानिचूनां
 कुलमवलोकयान्तीचेटी अपराचष्टष्टनक्तस्याः
 प्रथममम्राम्रंवरुस्त्रिपंडुरवसंतमासस्त्रजीम्र
 सच्चस्त्रदिष्टोसिचूदकोम्ररडडुमंगलतुमपसाए१
 मिद्वितीयापरुंडिएकिंम्राईरिगिमंमेसि प्र
 थमा महुअरिएचूदकालिप्रदेकिंम्रडम्रानि१
 आपरहुदिम्राहोदि द्वितीया सहर्ष त्वरयोग्य
 गम्यकहंडविदुदोमहुमासो प्रथमा महुअरिए
 तवदारीकांलोएसोमदविम्रमगीदारां द्विती

शकुन्त.

۷۹

57

या सहिम्ब्रवलंबमंजावम्ब्रगणादडिम्ब्रामविम्ब्रचू
दकालिम्ब्रगेरिहम्ब्रकामदेवम्ब्ररांकरेमि प्रथमा
जम्ब्रमभिविरवुम्ब्रद्वम्ब्ररागफलस्त्यु दिनीया
म्ब्रकहिदेविएदंसपज्जम्ब्रनदोल्ब्रम्ब्ररांजीवि
दंडुधार्दुदंसरीरिसखीमबलंब्यस्पियनम्ब्रतांकर
गटलान्नि अम्ब्रयडिबुद्भोविचूदथसबोएम्ब्रव
धराभंगस्वरभीहोदिकपोनहस्तबकुत्वात्तांसे
मयम्ब्रदंकरदिरागोकामिस्सगाहिंदधराहम्ब्रस्स
पहिम्ब्रजराज्जुवइलक्वोपंचव्वहिउंसरोहोहि
शन्तिचूत्तांकरदिपन्निप्रविश्यपटादोयेराकु
पित्तकुंचकी मानावदत्तात्मज्ञेदेवेनप्रान्ति सिद्धे

天二

वसंतोत्सवेत्त्वमाश्रकालिकाभंगंकिमारभसे
 उभेभीनेपसीदहुमजुमेअगाहीदह्यावअं कं
 वुकी नकिलअनयुवाभ्यांयद्वासंनिक्केसरः
 भिरापिदेवस्यप्रासनंप्रमारागीकृतं तदाश्र
 धिभिः पात्रिभिश्च तप्याहि चूनानांचिरानी
 र्गनाधिकलिकावधान्निनस्वरजः सन्नद्रुयद
 पिस्थिजंबुवरवकंनत्कोरकावस्थयाकठेषु
 स्वलितंगन्नेपिशिशिरेषुस्कोविलानारुजः
 शंकेसंहरनिस्मरोपिचकिन्नत्तर्गोर्द्रुकुशंश
 रं उभे रगाधिसंदेहोमहप्यहवोराएसी प्रथ
 मा मजुनानिदिप्रहाईअम्हारागामिनावसुराग

शकुंतल.

५८

58

रुदिरागाभद्विरागीयाअमूलंयेसिदरां इह्यंच
रोगायमदवरास्सपालनकम्मासमाधिदंता
ः अम्रंतअदाएअस्सउदण्वोअमेहिंएसो
कुंतलो कंचुकी भवतुनपुनरेवंप्रवर्त्तिनव्य
उमे अङ्गकोहहलंरोगजइइमिरागजराग
सोदध्वकहेडुअअंकिंरंगिमिन्नंभद्विरागावसं
तस्सवोयडिसिद्धो सानुमन्ती उस्सवाधिआ
खुमराउस्सागुकरागाकालरागोराहोदध्वं कं
चुकी बहुलीभूतमेतन्नुकिंनकप्यन्ते कि
मत्रभवन्त्योः करणपप्यंतायानंशकुंतला
प्रन्यादेशकौलीनं उमे सदंरुदिरागोमुहादो

जावमंगुलीम्रम्रदंसरां कंचुकी नेतस्यल्यंक
थायिनव्यं यदेवरवलुस्वांगुलीयकदर्शनाद
उस्मृतं देवेन सत्यमूढपूर्वामयानत्रभवतीर
हसिशाकुंतलगमोहानप्रत्यादिष्टेति तदा प्र
मत्त्येव पश्चान्नापमुपगमो देवः तस्याहि रम्यं
द्वेष्टियप्यापराप्रकृतिभिर्न प्रत्यहं सेव्यं नेश
य्यां प्रानविवर्त्तनैर्निगमयन्पुन्निद्रावदापाः
दाक्षिण्येन ददानि वाचमुचिनामजाः पुत्रै
भ्यो यदा गोत्रेषु सर्वलिनस्तदाभवन्निचव्रीडा
विलक्ष्मिरं सानुमन्ती यिम्मे कंचुकी म्रस्मा
त्रभवतो वैमन्स्यादुत्सवः प्रत्याख्यातः उमे

शकुंतलः ^{मु} जैर्न नेपथ्ये एडुएडुभवं कंचुकी करंगदत्ता

५६

५९

अएइनएवाभिवर्जतेदेवः स्वकर्मानुसूयीय
तां उभेनहृन्निनियुंति ततः प्रविशन्निपश्चा
नापसदृशवेशोराजाविदूषकः प्रतीहरीच
कंचुकी राजातमवलोक्य अहासर्वास्त्वरस्यास
रमणीयत्तमाकृतिविशेषाणां एवमुत्सुकोपि
प्रियदर्शनेदेवः तथाहि प्रत्यादिष्टविशेषमंड
नविधिर्वामप्रकोष्ठार्पितंविधत्तकांचनमेकमे
कवलयेष्वासापरक्ता धरः चिंतनागवराप्रज्ञां
नयतस्तेजोगुरागदान्मनः संस्कारोहिरिवत्तोम
हामणिरिवदीरागोपिनालदपते सानुमती राजा

नंदं दृष्ट्वा ठारो रवु पञ्चादे स विमाराणि दा विष्मस्स किदे
 शउंदला किल म्मादिनि राज्ञा ध्यातमंदपरिक्क
 म्यप्रप्यमंसारं भारदया प्रियया प्रानि बोध्यमानम
 पिसुं अनुशयेतुः स्वायेदहत्त हृदयं संप्रानि वि
 बुद्धं सानुमती रांशदिसारिगजवस्सिरांगी एभा
 अथे म्माणि विष्म्रावापयलंघिदो एसो भूत्ता
 विसउंदला चालिगाराग म्माणे कहं चिकित्सिद
 चोभविस्सदिनि कंबुकी उपगम्य जेयत्त श्देवः
 महाराजगुत्तवेदिनाः प्रभद्वन भूमयं यथा
 काममध्यास्ता विनोद न स्यान्नानि राज्ञा वेत्त
 वनिमद्वचतादमान्ममार्य पिमुनं ब्रूहि चिरप्रवो

लोक

शकुंतः

६.

६०

धनान्नसंभाविनमस्माभिरद्य चर्मासनमध्या।
सिनुं यत्प्रत्यवेदिनैर्पौरकार्यमर्थेराज्ञान्यत्र
मारोच्यदीयतामिति प्रतीहारी जं देवोम्ना।
रावेदिनिनिष्क्रान्ता राजा वान्नायत्तत्त्वमपि
त्वनियोगमभून्मयंकुरु निष्क्रान्तः कंचुकी वि
दूयकः किदंभवदारिणमकिक्मं संपदंसिसि
राजवद्येन्नरमरागीएश्मस्सिंपमद्वराउद्देशेन्नना
रांरमपिस्ससि राजा वयस्यरंध्रोपनिपातिनो
नप्याश्निपडुच्यनेनद्व्यभिचारिवचः कुतः
मुनिसत्ताप्रणयस्मृतिरोधिनाममचमुक्तमिदं
तमसामनः मनासिजेनेसखेप्रहरिष्यताधनुः।

रा

विद्वन्शास्त्रविशेषिनः विद्वद्यकः चिदुदाव
 इमिरागादंडकाद्वेरागकंदयवाहिरागसइस्सामि
 इनिदंडकाद्युमद्यम्यचूनाकारंपानाधिर्नमिच्छ
 नि राजा सस्मिन् भवतुदृष्टं ब्रह्मवर्चसं सखे
 चोपाविष्टः प्रियायाः किंचिदनुकारिणीयुलना
 सृष्टिं विलेमियामि विद्व रागमास्मस्यपडिआ
 रिआचडुरिआभवदासंदिद्वामा धवीनंडपेइमवे। वे
 इमवेलम्यनिवाहइस्सं तहिचमेचित्तफलमगादं
 सहस्रलिहिदंतनत्पदीएपडिकिदिंआरोगहिनि
 राजा इदृशंहृदयविनोदस्यनंततमेवमार्गमा
 देशाय विद्व इदोइदोभवंडभोपरिक्रामनः सा

शकंत. नुमन्नीअनुगच्छन्ति विदूहसोमुरिगसिल्लपद
 ६१ असरागहोमाहवीमंडवोडवनारमरिगकुदाए हार=
 61 गिहसंससअसाअदेरागविअरगोयडिछइनाप
 विसिअरिगसीदडुभवं उभोप्रवेशंकुत्तोपविष्टो
 सानुमन्नी लदासंसिदादेकिवसंदावसही
 एपाडिकिदं नदोसेमन्नुरागेवहुमुहु अरागरा
 अरिगवेदयिस्सं नप्याकुत्वास्थित्ता राज्ञा
 सर्वमिदानीस्मरामिश्रकुंजलायाःप्रप्यमैव
 तांनंकायिन्नवानस्मिभवन्तेच सभवान्प्रत्या
 देशवेलायांमत्समीपमुपगतोनासीत् सर्वमपिनत्त
 याकदाचित्संकीर्तितंनत्रभवत्याःतामकस्मिदह

मिव विस्मृतवानसितं विदूः सा विस्मृतमि किं नु स
 वृंक हि म्रम्रवसो राउगानु एपरिहास विम्रथासो
 सा भूदृष्टो निम्राच विम्रम्र ए विम्रायि हेडु द्विते न
 ह एव ग हेदं म्रहवा भावेद द्वाद वलवदी मानुमती
 एव एदं राजा ध्यात्वा सरवेत्राय स्वमां विदूयकः
 भोः किं एदं म्रगुव वसं ख ईदिसंनु ईकदा विसप्युरि
 सासो म्रवत वासा होति पवादे विरिग कृपागिरि उ
 रक्तवयस्य निरकराग विक्कवायाः प्रियायाः सम
 वस्थामनुस्मृत्य वलवद शररागो स्मि सा हि ईतः प्र
 त्यादेशात् कृतमनुमंतं व्यवसितानां मुहुस्तिष्ठेत्पुत्रे
 वदति एत शिष्ये मुरुसमे पुन हाष्टि वाव्य प्रकर को

रागः

शकुंतल

६१

62

सुखामर्षितवती। मायिकूरेयन्तन्मविषमिवशल्पं
दहन्तिमां सानुमती। अमोहेइदिसीकडपरदा
स्मत्ससदावेराह्रमागमि विहू. भोग्रत्ति।
मेतच्चोवेरावित्तनहोदीआआसचारिरागिणी
देति राजा कःपनिदेवतामन्यःपरिमादुम्भस।
हेत मेतकाकिलसरव्यास्तेजन्मप्रतिष्ठेतिपुतवा
वेस्मिन्नसहचारिरागिभिस्सस्वन्नेदुत्तेनिमेह
दय्यमासंकते सानुमती संमोहोरुविहृज्जाति
जोरगपडिचोहो विहू. जइएव्वंअत्तिखसमाप्र
मोकातेतन्नहोदीए राजा कथामिव विहू. ए
खुमादापिदाभन्नुकिआअडुःखिनंनुहिदरंदे।

प्रेसमागमः वाय्यस्तान्ददान्येतां दुष्टं चित्र
 गन्तामपि सानु सव्वहापमाजिदन्तएयच्चादेस
 दुःखं सउंदलाए प्रविश्यचतुरिका जेडुभट्टा
 वहिअमकरंडअगेरिहअश्रुदोसहंयश्चिदाम्हि
 राजा किंवाचतुरिका चतुरिकासोमेहछा
 दोअंतरातरलिअत्राडुदिअएदेवीएवंसमदी
 एअहएच्चअडुअनस्मउवागईस्संनिसवक्का - ल
 रगहिदो विह दिहिअनुमंमुक्का चतु जौव
 देवीएविडवलगाउत्तरिअनरलिअभोचेदिता
 तमएशिवाहिदोअन्ता राजा वयस्यउपस्थि
 तादेवीवडुमानगर्विताच भवानिमांप्रजि

शकुंतला

६८

६८

कृत्रिरंक्षल विदुः आनारांतिभरागहिचित्र।
फलकमादायोथायचजइभवंअंतेडरकाल
कृददोमुंचेअदिनदोममेहपडिछंदेपासादेस
द्वोवेहित्तिइनिडुत्तपदंनिय्कांनः साजु असासं
कंनहिअम्रोविपठमसंभावरांअवेक्त्वदिअ
सिटिलसोहदोदाणिं एत्तो प्रविश्यपत्रहस्ता
प्रतीहारीजेडुदेवो राजा वेत्रवत्तिनखल्वत्त
राहयात्तयादेवीप्रतीअहई पत्तहचंमंदोकिव
अपडिणिउत्ता राजा कार्यत्ताकार्योपरोधंमेप
रिहरति प्रतीदेवअमञ्चाविस्मवेदिअहृजादत्ता
गरानावहुलदाएएक्काएवपारकजुंअवेकिवदे

ते देवोपनासूतं पञ्चकवीकरेडुति राजा इतः प
 त्रिकां दर्शय प्रतीहारी उपनयति राजा अनु
 वाच्यकथं समुद्रव्यवहारी सार्थवाहो धनमित्रो
 नाम तो व्यसतो विपन्नः अतपत्यश्च किल तस्वी
 राजगामी न स्यात्सिचय इत्येतदमान्येन खितं
 कष्टं खल्वनपत्यता वरुचनत्वाद्बहुपत्नीकैर्न
 त्रमवभावितव्यं विचार्यतां यदिकाचिदापन्नसत्त्वा
 तस्य भार्यास्तस्यान् प्रतीहारी देवदारिणीश्च
 सामेज्यस्य सैदिरगो दुहिदिग्ग्राणि बुनपुंसवराणा
 नास्मासे सुग्रीवश्चदि राजा ननु गोभः पित्र्यं रि
 कथं महानिगद्य एवममान्यं ब्रूहि प्रतीहारी

लि

शकुन.
६८

६९

जदेवोभ्रातावेदिनिप्रस्थिता राजा रहिताव
न प्रती इयंमि राजा किमनेनसंज्ञानिरांती
जि येतयेनविद्युज्येनप्रजास्तिधेनवेद्युता
ससपायाहृतेतासांहुष्यनइतिद्याव्यतां प्रती
एवरागमद्योसईदद्यं तिद्युम्यपुनःप्रविश्य
कालेपडहुविम्रम्रभिगांदिदंदेवस्ससासरां।
राजा दीर्घमुष्मचतिष्ठस्यएवंभोःसंतनिष्ठेद
निरवलंबानांकुलानांमूलप्रकृषावसानेसंपदः
प्रमुपनिष्ठुंनिममाप्यंतेपुरुषवंशश्रीरकाल
इवोप्रवीजाभूरंवृत्ता प्रती पडिहतममंगा
ल राजा धिड्नामुपस्थितश्रेयोवमानितं

आतगंकेभिस्तःस्यादित्यमरः=४

सेमि उद्भातकेनतिष्ठांता नेपथ्येऽत्रवृक्षरायं ॥
जाकरादित्वाअयेमाठव्यस्येवार्तःस्वरःकःकोत्रे
भोःप्रविश्यप्रतीहारीपरितोअडुदेवोसंसम्रगा
देवअस्सं राजा केतात्तगंधोमारावकःप्रती
अदिदुरुष्णकेराविसत्तेराअदिकामिअमेहय
रिचंदस्सपासादस्सअगाभूमिआरोविदे। सजा
ः उच्चाय मानावतममापिसत्तेरभिभूयंतेगृहाः
अथवा अरुण्यहृन्यात्मनएवतावत्तज्ञातुंप्रमा
दस्सवलितंनशकं प्रजासुकःकेनपथ्याप्रया
नान्यशोधितोवेदितुमास्तिशान्तिःनेपथ्य भो
वअस्सअविद २ राजा गतिभेदेनपरिक्रामन्स

शकुंत. खेनभेनव्यंरनेपथ्ये पुनस्तदेवपठित्वाकहंराभा
 ७१ ईस्सए समंकोविपच्चवरादसिरोहरंइक्खुविअ
 दिः निवस्वभंगंकरेवि राज्ञा सहाद्वित्तेपं धनुस्साव
 71 त्प्रविश्यशाई हस्तायवानिका भट्टाएदहह
 वायसाहिदंसरासरा राज्ञा सशरं धनुरादनेने
 पथ्ये एवत्तामभिनवकंठशोरिगिज्ञापीशाई
 तः पशुमिवहन्मिचेष्टुमानं आननिंभयम
 पतेनुमानधत्वा दुष्यंतस्तवशररांभवात्विदा
 नीनभविष्यसि शाई. मारोप्यवेत्रवत्तिसोपानं
 मार्गमादेशयप्रत्नीहारी इदोइदोदेवोसर्वसत्त्व
 रमुपसर्पेनि राज्ञा समंतादिलोकाप्सूयंख

राज्ञा सरोषं कथंयामेवोदिरानि विदुःकरापी शनत्वमिदानी ५३

- तुमं प्रणये रत्नससि -

त्विदं नेपथ्ये अविह १ अहं अन्नभवंतं पे
कत्वाभिर्विडालगाहिदोमूसम्रोविअशिरा
सोमहिजीविदेसंबुत्ता रक्षा भोस्तिस्कारि
रागीगर्विन्नमदीयंशस्त्रुंत्वांद्दयनिष्पन्न-मि
भुंसंदधे योहनिष्यनिवध्योत्वारद्वयर्दयनि
वेदिजुं हंसोहिदीरमादनेनानिमिष्रावर्जयत्प
मः संस्रचसंघनेननःप्रविशान्निविह्वकसुसृ
ज्यमानलिः मानालिः कृत्तांशरव्याहरिगाता
वासराःशरासनंतेषुविह्वयन्नगमिदं प्रसाद
सौम्यानिसन्नांसहजुनेपन्नंनिचदं धिनदक
गाःशराः राजा अस्त्रमुपसेहरन् अयेमान

शक्यं. लिः स्वागन्तं महेंद्रसारथ्ये प्रविश्य विद्वत्कः श्री
 ७२ हंजेरा इदं पशुमारं मारिदो सोऽभिरागात्ता अदे
 72 रात्रि हिरां दीप्तिमात्तलिः सस्मिन् आयुष्यन्
 श्रयत्ताय दस्मि हरिराग भवत्तत्काशं प्रोक्षितः
 राजा अवहितोऽस्मि मात्तलिः अस्तिकालनेमि
 प्रसूतिर्ज्योतामदानवरागाः राजा अस्तिश्च
 तत्पूर्वमयानारदान् मात्तलिः सर्वयुक्ते सकिल
 शतक्रतो रजयस्तस्य त्वं रराग शिरसि स्मृत्तो मि
 हंता उद्येनं प्रभवति यन्न सप्त सप्तिस्तैव शोभते मि
 रमपाकरोति चंद्रः सप्त सप्तवानां नशस्त्र एव मि
 दानीं जमैंद्रपामा रुध्रविजयाय प्रणिष्ठतां ॥

राजा अनुगृहीतो ह मनया मय वतः संभावनाया
 मयमादव्यं प्रतिभवना किमेवं प्रयुक्तं भान
 तिः तिम तदपि कथ्यते किंचिन्निमिनादपि मनः
 संतापादायुष्मान्मया विल्लवोदृष्टः पञ्चात्को
 ष्णितुं मायुष्मांतं न प्याकृतवानस्मि कुतः
 ज्वलति चलिने धनो गतिविप्रकृतः पद्मगः फाणे
 कुरुते प्रायस्संमहिमानं लोभाज्जातिपद्यतहि
 जनः राजा जनानि कं वयस्य अनति क्रमशी
 यादिवस्यते राजा तदा त्रपारिगताप्यं कृत्वा म
 हुचनादमान्यापि शुनं ब्रूहिः त्वन्मनि को वला
 तावत्परिपालायेत्तुं प्रजाः अधिज्यामिदम

शकुंतलः

७३

73

न्यस्मिन्कर्मणि व्याप्तं धनुः इति विह जंभा
वंशरागावेदिनिनिःक्रान्तः मानलिः आयुष्या
क्षयमारोहन् राजा स्थारोहसांताटयनिः
इतिनिःक्रान्तः सर्वेष्वर्थैकः ततः प्रविश
ति आकाशायानेन रथ्याधिरूढो राजा राजा
मानलिश्च रामानले अनुष्ठितानि देशोपि
परत्वनः सतक्रियाविशेषादनुपयुक्तमिवा
न्मानं समर्थये मानलिः सास्मिन् आयुष्या
नुभयमर्थपरितोयं समर्थये प्रथमोपक
ते मरुत्वनः प्रतिपत्त्या लघुमन्यते भवान् ग
रायन्यवदावविस्मिनो भवनः सोपिनसाक्कि

यागुरागान् राजा मानलेमामैसखलुमनोर
 थानामथभूमिर्विसर्जनावसरस्वत्कारः म
 महिदिवोकसासमदमद्वासनोपनिवेशितः
 स्य अन्तर्गतप्राप्यनमन्तिकस्थजयन्तमुदीक्ष्य
 कृतास्मिन्नेन आम्हृष्टवत्तोहरिचंदनांकामं
 दारमालाहरिरागपिनद्धा मानलिः किमि
 वतामायुष्मानमरेश्वरान्नाहन्ति पश्य३ सरव
 परस्थहरेरुभार्यः कृतं त्रिदिवमुद्धतदानवकं टकं
 तवशरैरधुनानतपर्वभिः प्रुषकेसरिराश्र
 ३४ उरानरेवेः राजा अत्रखलुशतक्रतोरैवमहिमा
 स्तुत्यः सिद्धान्तिकर्मसुमहत्स्वपियन्निषोऽज्याः

स्त

शकुंतल
७४

74

संभावनागुरागमवेहितामीप्सरासगं किंवा भवि
व्यदसुरागमसां विभेत्तानं चेत्तस एत्वा किरागो
धुरिता करिष्यन् मातलिः सदृशमेवैतत्
स्तो क मंतरमनीन्यग्नायुष्मद्विजः पश्यन्
कष्टदृग्गजस्यस्यो भाग्यमात्मयशसः विधि
निशेधैः सरसंदरीराणां वरौ रमी कल्पलतां शुकोयु
सचिंत्यगीतक्षममर्प्यजातं दिवोकसः स्वस्वरिंतलि
स्वन्ति राजा मातलेत्प्रसरसंप्रहारोत्सुकेन पूर्वदु
द्विमधिरोहता नलाक्षितः स्वर्गमार्गः कतरास्मेन
रुतां पथिवर्तामहे मातलिः त्रिस्तोतसंबहति
योगगनप्रतिष्ठां धोनी विवर्तयति च प्राविभ

नरशिमः तस्य द्वितीयहुरिविक्रमनिस्तमस्कं
 वायोरिमं परिवरुस्यवदंति मार्गं राजा मान
 लेज्जः खलु सवाह्यान्तश्चकार सोमं ह्यं तन्मात्र
 सीदतिरप्यागमवलोक्पमेवयद्वीमवती रोण
 स्वः मानलिः कथमवगम्यते राजा अयम
 विवरेभ्यश्चातकेः तिष्ठतद्भिः हरिभिरचिरभासां
 तेजसात्मानुलिप्तेः गतमुपरिधनानां वारिगर्भा
 दराणां पिष्टुतयानिरप्यस्ते शीकरक्लिन्नतोमिः
 मानलिः क्षणादायुष्मान्स्वाधिकारभूमौ
 वर्तिष्यते राजा अथोवलोक्य वेगावतरणादा
 श्रयदर्शितः संलक्ष्यते मनुष्यलोकः तथाहि

शकुंतला

७५

75

शैलानामवरोहतीवशिरवराडुत्तमज्जतांमेदिनी।
परास्वांतरलीनतांविजहतिस्कांधोदयात्पा
दपाः संतानैस्तनुभावमष्टसलिलाव्यक्तिंन
जन्त्यागामाः केनाप्युत्तिपनेवपश्यभुवनंम
त्यार्धमातीयते मानालिः साधुदृष्टस्वह
मातंविलोक्य अहोउदारमराणीयाष्टथीवी
रजा मानलेकतमोयंस्वापरसमुद्रावराटः।
कनकरसनिष्ठदीप्तांध्यस्तिमेक्षुपरिचः सानु
मामालोक्यते मानालिः अथु अनेयस्वतु
हेमकूटेनामकिंपरुषपुरंस्तत्तत्संसासिद्धितेना पर्व
पश्य स्वायंमुवात्तरीचर्यः प्रबभूवुप्रजापतिः

पर्व

ह्यसुरगुरुः सोऽत्र सपत्नीकस्तपस्यति राजा तेन।
 स्त्रिभ्रानतिक्रमदगीयानि श्रेयासिप्रदक्षिणीकृत्य
 भगवंतं गंतुमिच्छामि मानलिः प्रथममुक्त्यः।
 नाद्येनावतीरोगो राजा सविस्मयं डपं सदा
 तरथागमिमयः प्रवर्तमानं नवदृश्यनेयः अ
 भूतलस्पर्शतया निरुंधतस्तवारत्नीरोगोपिरहो
 नलदपते मानलिः एतावामेव शान्तक्रतोरा।
 युष्मानश्च विशेषः राजा मानलेकतमस्मिन्
 प्रदेशो मारीचाश्रमः मानलिः कल्मीकाग्निनि
 मग्नभूर्तिरुरसासंदष्टुसर्पत्तचाकंठे जीरति। ल
 तानकलयेतात्यर्थसंपीडितः अंशव्यापिषा

शकुंत. कुंतलीडनिचितंविभज्जुहामंडलंयत्रस्थारागुरि

७६ वाचलोमुनिरसावभ्यकेविंवस्थितः राजा न

76

मस्तेककृत्तसे मानलिः संयत्तप्रग्रहंरथंकृत्वा

महाराजएतावदितिपरिवर्धितमंदारवृक्षेप्रजा

पतिराश्रमंप्रविष्टोस्वः राजा स्वर्गादिधिकत

रंनिर्बुद्धिस्स्यान्ममृत्तद्रुदमिवावगाढोहिम

मानलिः रथंस्यापयित्वाश्रवत्तस्त्वयिष्मा

न राजा श्रवत्तीर्य मानलेभवान्करुचः गदामी

मानलिः संयंत्रिगोमयारथः दयमन्नेवत्तरा

मः तस्याकृत्वाइतः आयुष्मान्परिक्रम्यः

दृश्यन्तामत्रभवत्तामृदीरागंनपोवनभूमयः

उक्तो

राजा ननु विस्मयादकथामि प्राणानामतिले
ननु निरुचितासत्कल्पवृक्षो वने तोये कांचनपा
म्रेणाहवपिशो धर्माभिधेकक्रिया ध्यानं र
त्नशिला तले बुवि बुधस्त्रीसंनिधौ संयमो या
नकांक्षंति तपोभिरन्यमुनयस्तस्मिंस्तपस्यं
न्यमी मानलिः उत्साधि रागी खलु महतां प्रार्थ
ना परिक्रम्या काशे अवे वृद्धा कल्याकिमा
नुनिष्ठुति भागवान्मारीचः किं वीथि दाता
यायापनि व्रता धर्ममधिकृत्य पृष्टस्तस्ये मह
र्विपत्ती सहिता ये कथयन्तीति राजा करीद
त्वा श्रये प्रतिपाल्या वसरः खलु प्रस्तावः मान

शकुंतलः

७७

७७

लिः राजानमवलोक्य अस्मिन्नशोकवृत्तमले
तावदास्तामायुष्मान् यावत्तामिंद्रगुप्ते निवेदं
यितुमंतरान्वेषीभवामि राजा यथाभवामन्त्य
ते स्थितः मानलिः आयुष्मान्साधयाम्यहंति
श्रुतः राजा निमित्तं स्तुचयित्वा मनोरथाय
नाशंसे विवाहोऽस्य दसेवृथा पूर्वाविधीरितं श्रे
योदुःखं हि परिवर्तते नेपथ्ये मारबुचापलंक
रोहि कंहंगदोल्घम्रनारणोऽकपिदिं राजा करं
दत्त्वा अभूमिरियमवितयस्य को नुखल्वेयति
विधत्ते शब्दानुसारेणावलोक्य सविस्मयं
अये को नुखल्वयमनुवध्यमानमनपस्विनीभ्यां

अवालसन्धोवालः अर्द्धपीनस्तनंमालुसाम्
 दक्षिणकेसरं प्रक्रीडितं सिंहशिशुं वलात्का
 रेण कर्षयति नतः प्रविशति यथा निर्दिष्टं क
 र्त्तव्यं चिनीभावालः १ जितसिंघदंता इदं
 गच्छसं प्रथमा अविरागीदकिंदोऽपचरिणः
 चित्तेसाणासत्तारिणविष्यन्नां रेसिहन्तवद् इदं
 संरंभोठारोखुइसिज्जरोपरासच्चदमरगोनि कि
 दमाराहे उंति राजा किंनुखलुवालोस्मिन्नो
 रसईवपुत्रेस्तिहानिमेमनः नूनमनपत्न्यन्तां
 मां वन्सलयति द्वितीया एसाखुकेसरिराणि
 तुपंलंघेदिज्जइसेपुत्तअंरामुंचेति बालः सस्मि

शकुंत.

७८

78

तं अमृदेवलिञ्जरुभीदोमिह अचरंदर्शयति रा
जा महत्स्तेजसोवीजंवालोयंप्रतिभातिमे स्फु
लिङ्गावस्थयावद्विरेधापेक्षश्वास्थितः प्रथमा
वष्टएदंवालमंडदंमंमंचम्वरंदेकीलराअंदा
इस्सं वालः केहिदेहिणं हस्तंप्रसारयति रा
जा कथंचक्रवर्तिलक्षरामथतेनधार्यते तथा
ह्यस्य प्रलोभ्यवस्तुप्रणयप्रसारितोविभाति
जालग्रथितंमुलिःकरः आलक्ष्यपत्रांजरसि
ह्मरागयानवोयसाभिन्नमिवैकपंकजं द्वितीया
सुहृदेरासुहृदो एसोवाअमेजेराविरमाविइ
डुंगइलंमंममकेराएउडएमवुंडस्सइतिकुमा

एअस्मवस्मचिनिदोमितिआमोरउ^३विदुदित्तं।
 सेउवहर प्रथमा तहइतिनिद्रांजा बालः श्मि
 रागाएवदावकीलिसं नापसीविलोकाहस्त
 ति राजा स्पृह्यामिखलुडुर्ललितायास्मे आ
 लक्ष्यदंतमुकुलाननिमिन्नहासैरव्यक्तवरागि
 मरागीयववः प्रवृत्तीन् अंकाश्रयप्रगाथेनस्त
 नयात्वहताधन्यास्तदुगरजसामलिनीभवंति
 : तापसी होडुरामंअमंगरोदि पार्श्वमवलोक
 यति कोएछुश्मिकुमारारां राजा नमलोका
 : भद्रमुहुरहिदावमोएहिश्मिराण्डुमोअहत्त
 माहेराडिंभलीलाएवाहिअमारांवात्ममश्द

शकुंतलं ७८ ७९ शं राजा उपगम्य सस्मितं अधिभ्यो महर्षिषु
 नृएवमाश्रमविरुद्धं तृतिना संयमः किमिति ज
 न्मत्तस्वया सत्त्वसंश्रयसुरबोद्धव्यार्ते कृष्णसु ते
 र्षाशीश्रुनेव चंदनं तापसी भद्रमुहराणु अश्रु
 इति कुमार उ राजा आकारसदृशं चेष्टित
 मेवास्य कथयानि स्यान्प्रान्त्ययान्नुवयमे
 वंताकिर्याः यथाभ्यार्थितमनुनिष्ठन् वा
 तस्य र्शमुपलभ्य आत्मगगनं अनेन कस्या
 पिकुलां कुर्यात्स्थगान्त्रियुल्लखं ममेव
 कानिर्दृतिंचित्तसितस्य कुर्याच्च स्यायमंका कृ
 तिनः प्ररुटः तापसी उभौ निर्वार्य अश्रु

जं १ राजा आर्येकिमिव ताप इमस्सवात्ता
 स्सस्सवसंवंधसंवादिगीआकिदिनिविह्मावि
 दग्धि अपरिइदस्सविदेअप्यडिलोभोसंवन्नो
 नि राजा बालमुपलालयनूतचेत्तुनिका
 मंसोयमथेकोस्यव्यपदेशः नायसी पुरुवं
 सो राजा आत्मगतं कथमेकान्वयोममः
 अतः खलुमदनुकारिणमेतमत्रभवतीमहंते
 अस्वेतन्योरवाणामंत्यकुलव्रजं भुवनेषु
 रसाधिकेषु एवं हि निरुद्धार्थमुशंनियेनिवा
 सं नियमेवमतिव्रजानिपश्चात्तरुमूलानि
 गृहीभवन्तिनेया प्रकाशेनपुनरात्मगत्या

न्य

शकुंतलः मानुषाणामेव विषयः ज्ञायसी जहमद्व
 ८. मुहोभरागादि अथ रासंबंधेराहमस्सवाला
 ४० स्सजरागणीएच्छुदेवगुरुगोत्रवोवरणेपत्तुद
 रक्षा अपवार्य हंतदितो यमाशाजननं प्रशं
 सातत्रभवतीकिमारुव्यस्यराज्येः पत्नी तौप
 प- सी कोतस्सधम्मदात्वरिच्चाईरणारामसंकीर्ति
 दुंविंनिस्सदि राजा स्वगतं इयंखलुकथामा
 मेवलतीकरोति यदितावदस्सशिशोर्वासा
 तोमान्तरं पृच्छामि अथवा तर्ह्यनार्यपरदार
 व्यवहारः प्रविश्यमृन्मयूरहस्तायसी १ स
 वृद्धमरागसिउदलावर्त्तपेकरव वालः सहस्रतो

का

ता

हि

रा-

पं कहिंवा मे अजु उमे रागमसारिचे दवंचि दोमा
उवत्सलो द्वितीया वधश्च मत्समिति आमम्यो
स्सरमन्तरागं देवत्वं निवृत्तिं शोभेति राजा आत्म
गतं किंवा शाकुन्तलस्य मातुरारब्धा संति
तर्ता मधेयसादृश्यानि अपि नाम गृह्णन्ति
केवताममात्रप्रस्तावो मे विधादाय कल्पते वा
लः अजु एरो अदि मे एसो भट्ट मोरओ श्रीडनी
यकमादने प्रथम पविलोका सोधेगं अहं हेरवत्वा
कारुड अममो बंधे सेरा दीस राजा अलमलगा
वेगेतम विदमस्य सिंहशाव विमदीत्य रिभ्रं
आदानुमिच्छति उमे मारु १ इदं अवलं विभ्रं ३

शकुन्त-

८१

81

कहंगहिदेरागाराविस्मयादुरोनिहिहस्तोपा
स्परमवलोकयनः राजा किमर्थप्रतिविद्वा
स्मः प्रथमा सारागदुमहारा ३ एसमप्रवराजि
दारागमडसही इमस्सजादकम्मसमएममप्रवदा
मारीएरा दिसा एदंकिलमादापिदरोअथा
रांचवज्जिअम्रवरंभूमिपडिदंरागेराहदि राजा
अथागटहाति प्रथमा तदेतसप्योभविअदं
सइ राजा भवन्तीभ्यांकदाचिदस्याः प्रत्यदी
कुताविक्रिया उमे अरोअस्से राजा सहर्ष
मान्मगने कप्यमिवसंपूरामिपिमेमनोरथं
ताभिनंदामिवालंपरिखजने दिनीया सव

देह हि मं बुत्तं तं गि म्म म्म वा बुडा एस उं दले म ए नि
 वेदं म् इति नि बुत्तं ते वालः मं च मं जा व्म म्म
 एस म्म संग म्म मि राजा पुत्र क म्म सह व मा
 त्म म्म भि नं द यि म्म सि वालः म्म म्म न्ना दो डः
 स्सं दो रा तु मं राजा स म्मि न्म ए य वि वा द ए व
 प्र न्पा य यानि ततः प्र वि शन्त्ये द वे रा गी ध रा शो
 कुं त ला वि म्म रा काले वि ष कि दि स्यं स च्च द म्म रा
 स्स उं स हिं स रि म्म रा मे म्म स म्म सि म्म न्ना रा गो
 मा म्म ये ए स म्म म्म वा ज्म ह स रा म्म दी ए म्म च कि व
 दं त ह सं भा वी म्म दि ए दं राजा श कुं त लां वि लो का
 म्म ये ते य म्म म्म भ व ती श कुं त ला ये य वा व स ते प रि धू

उत्तोखुएसो राजा श्रिये स्मृतिभिन्नमोहतमसो
 दिव्याप्रमुखेस्थितासिमेसुमुखि इषरागांतेश
 शिनःसमुपगतागोहिराभियोगं शकुंतला जेडु
 म्रज्जुउत्तोइत्यर्द्धेज्जिवाव्यकंठीविरमति राजा
 संदी वाव्येराप्रतिधिद्वेपिजयशब्देजितंम
 द= द्या यत्तेनंष्टमसंस्कारपीटलोखुमुखंवालः
 म्रज्जुएकोएसो शकुंतला वच्छेदभाश्चधेश्चा
 ईषररत्ना शकुंतलायाःपादयोःप्रणिपत्य
 सतनुहृदयान्प्रत्यादेशव्यलीकमपेननेकि
 पिमनसःसंमोहोमेतदावलवान्भूज प्रवत
 तमसामेवंप्रायाःश्रुमेषुहिवृत्तयःस्रजममपि

पुटं

म

शकुंतलः शिरस्यंधः तिस्रो धृतोत्पल्लिप्रां कथा शकुंतल
 ८३ उद्देडुम्बु उन्नो राहूरां मे सुम्बरि अथ दिवंधमं
 ८३ पुरा किदंते सुदिम्बसे सुपरिरागम सुहं आसि
 जरासा नुक्को सो विम्बु उन्नो मइ विरसो संतु
 नो राजा उत्तिष्ठति शकुंतला अकहकह
 अन्नु उन्नो रासुमरि दोडुः स्वभाई अम्बरजरा
 राजा उद्भूत विद्यादशत्यः कथा पिष्यामि
 मोहान्मया सत्तनु पूर्वमुपेक्षितस्तेयो वाप्य
 विन्दुरधरं परिवाधमानः तन्नावलपद्मवि
 लग्नमद्यवाप्य प्रमृज्य विगतागुरा यो भवे
 यं यथोक्तं मनुतिष्ठति शकुंतला नाममु

दाकुटिः

श्राद्धं श्रद्धा श्रद्धा उत्तमं देवश्रद्धा गुणी श्रद्धा राजा श्रद्धाः
 स्मादंगुली योपलंभात्खलु स्मृतिरुपलब्धाः
 शकुंतला विसृज्य किंदं रोरा नंतदात्तमृद्धा उत्त
 स्मपचुत्तकाले इहाहं ग्रासि राजा मेनक्रुत्तस
 मवायचिन्मृत्तिपद्यतां लनाकुलमं शकुंत
 ला रासे विसृज्य साभिश्च श्रद्धा उत्तमं एवरां धारे
 उत्तमः प्रविशति मानलिः मानलिः दिष्टा
 धर्मपत्नी समागमेन पुत्रमुत्पदयति नचायु
 स्मान्बद्धे राजा अभूत्संपादितस्या दुफा
 लोमे मनोयः मानलेन खलु मृगदेतो यमा
 खंडुर्नृत्तं नः स्यान् मानलिः सास्मिन् कि
 ले

शकुंतलः

८४

८५

मीयस्वराणां परोक्षं एह्यायुष्मान् भगवन्मारीचः
स्ते दर्शनं वितरन्ति राजा शकुंतलेऽब्रवीत्
पुत्रः द्वापु रत्नं भगवन्तं दृष्ट्वा भिष्ट्वा मि श
कुंतला हिरिम्ना मि अज्ज उज्जेराग सह गुरुसा
मीयंगं न राजा अभिम्ना चरिष्यमभ्युदय
कालेषु एह्ये हिसर्वे चरिक्तामंति ननः प्रवि
शन्त्यदित्यासाई मासनस्यो मारीचः राजा
नमवलोका दादाणि पुत्रस्य ते रराग शिरस्य व
यमग्रयायी दुष्यन्त इत्यभिहितो भुवनस्य भ
ली चापेन यस्य विनिवर्त्तिन कर्मजातं नन
कोदिमत्कालि शमाभस्य मन्त्रेणः अदितिः

संभावरागिआरागुभावासेआकिदी मानलिः
 आद्युष्मएतोपुत्रजीनिविष्णुनेनचचतुषा
 दिवौकसापितरावायुष्मन्तमवलोकयन्तः
 तावुपसर्पराजा मानलेएतो प्रादुर्ददिशाद्याः
 स्थितस्यमुनयोयनेजसःकारिरांभर्त्तारिंभु
 वतत्रयस्यसुषुवेयद्युतभागेध्वरं यस्मिन्नात्म
 भवःपरोपिपुरुषश्चक्रभवायास्पदं दं दं दत्तम
 शीचिसंभवमिदं न न त्वष्टुरेकांनरं मानलिः
 अप्यकिं राजा उभाभ्यामपिदासवानुयो
 ज्योदुष्यन्तःप्ररामन्ति मारीचः वन्मचिरंजी
 वष्टयिंवीपालयन्मदिनिः वष्टुःअप्यदिरहेहि

शकुंतलं हि शकुंतला दारश्चसहिदावोपाद्वंदरां क
 ८५ रेमि मारीचः वत्सेम्भरवंडलसमोभर्वाजयं ताः
 ८५ तप्रानिमःसुतः आशीरन्यातनेयोग्यापौलो
 म्यासदृशमिव अदितिः जादेभन्तुरोम्भमि
 मदाहमेहि अवत्संदीहाउवचुम्भोवुहम्भकुलणं
 दरोगाहोडु उवविसह सर्वप्रजापतिमामितः उ
 पविशानिमारीचः एकैकं निर्दिशन् दिष्ट्या
 शकुंतलासाध्वीसदुसन्त्यमिदंभवान् अद्वा
 विनंविधिश्चेतित्रितयंनत्समागतं राजा म
 गवन्प्रागमिप्रेतसिद्धिः पश्चाद्दर्शनंअतोप
 र्वःखलुवोनुग्रहः भुक्तः उदेतिपूर्वप्रसमंनतः

फलंचनोदयः प्राकृतदन्तरं पथः निमित्तं
 मित्रिकयोरयंक्रमस्तवप्रसादस्वप्रस्तकस
 षदः मानालिः एवंविद्यागारः प्रसीदन्ति राजा
 भगवन्निमामाज्ञाकारीवोगांधर्वशाविवाहविधि
 नोपयाम्यकस्यचित्कालस्यबन्धुभिः रानीनां
 स्मृतिशोचिस्त्याग्न्यादिशत्रुप्रपराधोस्मित
 त्रभवतोयुस्मत्संगोत्रस्यकरावस्यपश्चादंगुली
 यकदर्शनाद्दृष्टपूर्वेतिनडुहितरभवगजोहन्ते
 चित्रमिवमेप्रानिभानि यथागजोतेनिसम
 द्तरूपेत्तस्मिन्नतित्रामनिसंशयः स्यात् पदा
 निदृष्टुं नुभवेत्प्रतीतिस्तथाविधोमेमनसोति

शकुंतलः कारः मारीचः वत्सासमान्मापचार शंकया
 ८६ सम्मोहेरपितृपुत्रः श्रूयतां राजा स
 ४६ बहिर्गोस्मि मारीचयदेवाप्सरस्तीर्थविनरराग
 त्पुन्यस्तवेत्तव्यांशकुंतलामादायमेनकादा
 द्वायरागिमुपगता नैदेव ध्यानादवगन्तोस्मि
 दुर्वाससः शापादियंतपस्विनीसहधर्मचारि
 रागित्वयाप्रत्यादिष्टानान्यथो निसवायमंगु
 लीयकदर्शनावसातः राजा सोच्चासं एव
 चनीयात्मजोस्मि शकुंतला स्वर्गं हि
 श्चात्रकाररापञ्चादिस्त्रीणाम्भुजङ्गोणाहुसन्तः
 सन्ताणं समरेमिग्रहवापनोमएसहितावो वि

दि०

रहस्यमहिम्ना एतन्निविदो जदोस हीहिंसंदि
दुहि भक्तुसो अंगुलीम्ब्रमंदंस इदंति मारी।
चः वत्सेचरिताय सिसहधर्मचारिणां प्रसिद्ध
न्यायामन्युः कार्यः पश्यशायादसिप्रनिहता
स्मृतिरोधतु दोभर्त्तययेन नमसिप्रभुताते वैव
शायानमूर्धनिमलोपहर्त्ते प्रसादे च द्वा द्वेभ्यः
नलेसुलभावकाशा राजा भगवन्नरवलुमे
वंशप्रतिष्ठा मारीचः तस्याभावितमेन चक्र
वर्त्तिनमवगच्छतुभवान् पश्यारयेनानुद्वात
स्तिमिन्नगानिन्नानीराजिलाधिः पुरासप्तदीपां
जयतिवसुधामप्रतिरप्यः इहायंसत्त्वानां प्रस

शकुंतलमदमन्तात्सर्वदमतःपुतर्यास्यन्याख्यांभर

८७ तश्चिल्लोकस्यभरगागान् यज्ञ भक्ताकृत ग

87

संस्कारेसर्वमास्मिन्वयमाशास्महे अदितिः

भम्बवइमाएदुहहिदमरगोरहसंपत्नीएक

सोविदावसुदविष्णोरोकरीम्रदुडुहिबवत्तु

मराआइहएवुउषचरंतीचिदुई शकुंतला

आन्मगने मरगोरहोस्वमेभारिभम्बवदी दो

ए मारीचः तपःप्रभावान्प्रत्यक्षसर्वमेवत

भम्बकः राजा अन्नःखण्डममतामिक्कुद्रोमु

निः मारीचः तप्याप्यस्माभिःप्रष्टव्यः को

ब्रह्मोःप्रविष्टयशिव्यःभगवन्नयमस्मि मा

११२
 शीवः मालवइदानीमेवविहायसागत्वमभव
 वजातत्रभगवतेकावायप्रियमावेदयद्यथा
 पुत्रवतीशकुंतलातथायतिवृत्तौस्मृतिमा
 तादुष्यन्तेनप्रतिगृहीतेति शिष्यः यदाज्ञा
 पयतिभगवानितिप्रज्ञानः मारीचः वत्स
 त्वमपिस्वापत्यदारसहितः सख्युराखंडलस्व
 रथमारुह्यते राजधानीप्रतिष्ठस्य राज्ञाय
 दाज्ञाययतिभगवान् मारीचः अपिच नव
 मेवनुविडौजाः प्राज्यवृष्टिप्रज्ञासत्त्वमपिबि
 तेयज्ञः स्वर्गिणोभावयात् युगशतपरिव
 तेनिवमन्त्योन्मृत्तैर्मयत्तमुभयलोकांनु

शकुंतलः महिम्ना घनीयैः राजा भगवान् नयः पश्य
 ८८ किञ्चिदयसो नीतिव्यो मारीचः किञ्चिद्भूयः
 प्रियमुपहरामि राजा अत्रः परमापि प्रियम
 नित्यदिह भगवान् प्रियं कर्तुमिच्छति न हि
 ३८ मस्तु भरणं वाक्यं प्रवर्ततां प्रकृतं निहिता यथा
 पृथिवः सरस्वती प्रकृतिमहती मही यस्यां मम
 पि चक्षुः पतु नीललोहिताः पुनर्भवो यमि गन्तव्यः
 किरात्मभूः इति निःक्रान्ताः सर्वे सप्तमोः कः
 इति श्रीकालिदासकृतशकुंतलनाम्ना
 त्वकोत्तमां श्रीरत्नुलेखकायोः संवत् १८
 ८६ ज्येष्ठशुक्ले अष्टम्यां शुक्रवासरे प्र० १३ स०

पाठक

नं. ११२

२-१-३६
१३-२-३६

८६

नं. ४२२ शांतिनाटकं

SP